

ΕΡΚΟΛΑΝΟ (ρωμαϊκό HERCULANUM) ιταλικό ERCOLANO Μια μικρή παραθαλάσσια πόλη της Καμπανίας, αφιερωμένη στον Ηρακλή

Πολιτιστική Εταιρεία ΠΑΝΟΡΑΜΑ και ΑΡΧΕΙΟ aran.gr

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 2019

Τμήμα του αρχαιολογικού χώρου και στο βάθος ο Βεζούβιος

Λέγεται ότι ιδρύθηκε από Έλληνες που είχαν έρθει από την Κύμη, τον καιρό του αποικισμού της περιοχής γύρω από τον κόλπο της Νεαπόλεως, τον 7ο π.Χ. αι., κι ότι αφιερώθηκε στον **Ηρακλή** –ο οποίος είχε σταθεί εδώ, καθώς επέστρεφε από την Ιβηρική χερσόνησο με τις αγελάδες που είχε αρπάξει από τον Γηρυόνη (δέκατος άθλος). Το μικρό αλιευτικό κέντρο, μετά από διάφορες περιπέτειες, ενσωματώθηκε στο κράτος της Ρώμης, όταν κατακτήθηκε η Καμπανία, αλλά η ζωή των Ελλήνων συνεχίστηκε ώσπου να αρχίσουν τα μεγάλα πολιτικά προβλήματα που ταλάνισαν τη ρωμαϊκή Ρεπούμπλικα από τις τελευταίες δεκαετίες του 2ου π.Χ. αιώνα. Μέσα στη γενικευμένη ανασφάλεια, οι κάτοικοι επαναστάτησαν το 90 π.Χ., όταν διαπίστωσαν ότι η Ρώμη, παρά τις διακηρύξεις της, δεν επρόκειτο να τους παραχωρήσει τα δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη. **Τον Ιούνιο του 89 π.Χ.**, η εξέγερση κατεστάλη, η κωμόπολη του Ηρακλή είδε τους αξιωματικούς του στρατηγού Σύλλα να καταστρέφουν ό,τι έβρισκαν μπροστά τους κι αμέσως μετά, **το Ερκουλάνουμ παραχωρήθηκε στους βετεράνους** (απόστρατους) του Σύλλα. Έτσι, έκλεισε ο κύκλος της ελληνικής ιστορίας. Αλλά, ενώ η Πομπηία έγινε ρωμαϊκή αποικία το 80 π.Χ. κι απέκτησε όλα τα δικαιώματα της αποικίας, το Ερκουλάνουμ, παρά την εγκατάσταση των βετεράνων, έπρεπε να περιμένει μισόν αιώνα για να χαρακτηριστεί **αποικία** και να αποκτήσει τα σχετικά προνόμια (μόλις τη δεκαετία του 30-20 π.Χ., δηλαδή στα πρώτα χρόνια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας).

Παρόλα αυτά, είχε ήδη γίνει ένα **παραθεριστικό κέντρο**, ιδιαίτερα αγαπητό στους ανώτερους Ρωμαίους αξιωματούχους. Ανάμεσά τους και ο πεθερός του Ιούλιου Καίσαρα, **ο Lucius Calpurnius Piso Caesoninus**, αριστοκράτης με εξαιρετική μόρφωση, μαικήνας της διανοήσης και ιδρυτής σπουδαίας βιβλιοθήκης, ο οποίος είχε υπηρετήσει σε υψηλές θέσεις (είχε διατελέσει και διοικητής της Μακεδονίας το 57-55 π.Χ.). Έχτισε μία πελώρια παραθαλάσσια έπαυλη έξω από τα τείχη της κωμόπολης και, για να αποφύγει την εμφυλιοπολεμική ατμόσφαιρα της Ρώμης μετά τη δολοφονία του Καίσαρα (14 Μαρτίου του 44 π.Χ.), αποτραβήχτηκε εδώ. Πέθανε λίγο αργότερα. Η υπερπολυτελής έπαυλη, τμήμα της οποίας αποκαλύφθηκε στις ανασκαφές του 1750, ονομάστηκε **«Βίλλα των παπύρων»**, επειδή βρέθηκαν εκατοντάδες καρβουνιασμένοι πάπυροι. Στα επόμενα χρόνια, και καθώς αυξάνονται οι πολυτελείς παραθεριστικές επαύλεις, που χτίζονται κοντά στις συνοικίες των ψαράδων, των ναυτικών και μικρών επαγγελματιών, μεγάλος ευεργέτης του θέρετρου αναδεικνύεται ο αξιωματούχος **Marcus Nonius Balbus**. Ανάμεσα στα δημόσια έργα που έκανε το **32 π.Χ.** ήταν ένα εντυπωσιακό κτίσμα, γνωστό σαν **«Βασιλική»**, το οποίο έχει αποκαλυφθεί στις ανασκαφές. Ο Μπάλμπους επιδιόρθωσε τα τείχη κι έκανε έργα στο λιμάνι. Ανταποδίδοντας οι πολίτες, ανήγειραν προς τιμή του αγάλματα (βρίσκονται στο NAM, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, στη Νάπολη).

Η ζωή κυλούσε ήρεμα και οι ταπεινοί ζούσαν κοντά στους πλούσιους και τους βαθύπλουτους παραθεριστές κι όλοι απολάμβαναν τα καλά της θάλασσας, μέχρι τον καταστροφικό **σεισμό της 5ης Φεβρουαρίου του 62 μ.Χ.**, που προξένησε πάρα πολύ μεγάλες ζημιές στο Ερκολάνο και την Πομπηία και πολύ μικρότερες στη Νάπολη και σε άλλες πόλεις της Καμπανίας.

Ο φιλόσοφος και πολιτικός Σενέκας* περιγράφει αναλυτικά τον σεισμό στο βιβλίο του *Naturales quaestiones* και αφιερώνει μάλιστα ολόκληρο το 6ο κεφάλαιο. Το τιτλοφορεί «De Terrae Motu» (Περί σεισμών) διότι αναφέρεται και στο φυσικό φαινόμενο και στις επιπτώσεις του τόσο σε βάρος του υλικού πολιτισμού όσο και στην ψυχοσύνθεση των ανθρώπων. Μιλώντας για την κοινωνική συμπεριφορά των σεισμοπλήκτων, δίνει κι άλλο ένα πάρα πολύ σημαντικό στοιχείο. Πολλά μέλη της ανώτερης τάξης εγκατέλειψαν τα όμορφα θέρετρα, δίνοντας τη θέση τους σε μέλη της εμπορικής τάξης. Κάτι που το διαπιστώνει κανείς σε μεγάλη έκταση στην Πομπηία. Μεταξύ 62 και 79, τα σπίτια έχουν αλλάξει χέρια, ενώ η αριστοκράτισσα Ιουλία Φέλιξ μετέτρεψε τον οίκο της σε πολυτελή διαμερίσματα και τον κήπο της σε κέντρο αναψυχής και σπα (στη 2η Ρεγεώνα, δεξ Σημειώσεις Πομπηία). Αυτό περί Ιουλίας δεν το λέει βέβαια ο Σενέκας, αλλά είναι σαφέστατος και ως προς τις αιτίες της τόσο μεγάλης καταστροφής (παλαιά οικήματα, σαθρά θεμέλια) και ως προς τις επιπτώσεις και τη γενική ανησυχία. Τονίζει ότι οι ζημιές στη Νάπολη περιορίστηκαν σε ιδιωτικά κτίσματα κι όχι σε δημόσια. Κάποιοι τρελάθηκαν, αγάλματα άνοιξαν στα δύο, ενώ ένα κοπάδι με 600 πρόβατα εξαφανίστηκε. Στη Νουκέρια σείστηκε το σύμπαν, αλλά δεν υπήρξαν ζημιές. Στο Ερκολάνουμ οι ζημιές ήταν πάρα πολύ εκτεταμένες και ό,τι στέκει ακόμα κινδυνεύει να καταρρεύσει, γράφει ο μεγάλος δραματουργός. Το μεγαλύτερο κακό έγινε στην Πομπηία. Όλα αυτά ήταν γνωστά για αυτήν την περιοχή της Καμπανίας σημειώνει. Ω! Τι καταφύγιο μπορούν να βρουν τα αδύναμα κορμιά μας;

[Θα βρείτε το κείμενο στα αγγλικά στο Παράρτημα]

Έτσι, δεκαεπτά χρόνια πριν από την έκρηξη του Βεζούβιου, η ζωή σταμάτησε για τα δύο ναπολιτικά προάστια. Τύχη αγαθή: από την Πομπηία καταγόταν η περιλάλητη Ποππαία Σαβίνα (30-65 μ.Χ.), η οποία σε τρίτο γάμο παντρεύτηκε τον αυτοκράτορα Νέρωνα**. Τόσο η ίδια με την επιρροή της, όσο και οι αξιωματούχοι που είχαν τα παραθεριστικά τους εκεί, κινητοποίησαν την κρατική μηχανή για να αρχίσουν αμέσως και να μην διακοπούν τα έργα της αποκατάστασης. Παρά το αυτοκρατορικό ενδιαφέρον, χρειάστηκαν χρόνια για τις επισκευές και ανοικοδομήσεις, ενώ, όπως είδαμε και στην Πομπηία, κάποια κτίσματα δεν αποκαταστάθηκαν. Ο αυτοκράτορας Βεσπασιανός (ηγεμόνας από 21 Δεκ. του 69 μέχρι 23 Ιουνίου του 79) φρόντισε για την αναστήλωση του ναού της Μεγάλης Μητέρας Κυβέλης στο Ερκολάνο. Με τον καιρό, η ηρεμία επέστρεψε στο γαλήνιο θέρετρο μέχρι την ημέρα της φοβερής έκρηξης του Βεζούβιου το 79 μ.Χ. Υπολογίζεται ότι το Ερκολάνο είχε **4.000 μόνιμους κατοίκους**, ενώ η Πομπηία γύρω στους 11.000-11.500 (ίσως και περισσότερους). Τα μεγέθη είναι μικρά για αστικά κέντρα εκείνης της εποχής, αλλά και τα δύο ήταν προάστια που βρίσκονταν στις εξοχές της Νάπολης.

Η επιγραφή που αναφέρεται στην επισκευή του ναού της Κυβέλης από τον Βεσπασιανό. Βρέθηκε στην Παλαιστρά.

***Σενέκας ο Νεότερος** (Κόρδοβα π. 4 π.Χ.-Ρώμη 65 μ.Χ.). Στωικός φιλόσοφος, δραματουργός, παιδαγωγός και σύμβουλος του Νέρωνα και συνομήλικος του αποστόλου Παύλου, ήταν η φυσιογνωμία που κυριάρχησε στην πολιτική σκηνή της ρωμαϊκής οικουμένης στη διάρκεια της πρώτης περιόδου της νερόνιας ηγεμονίας (54-62).

****Νέρων** (15 Δεκ. 37 - 9 Ιουνίου 68, ηγεμόνας από τα δεκάξι του χρόνια, το 54 μ.Χ.).

Ποππαία Σαβίνα. Πιστεύεται ότι η υπερπολυτελής έπαυλη με την πελώρια πισίνα στην Οπλοντίδα, προάστιο της Πομπηίας, της ανήκε.

Μετά την έκρηξη του Βεζούβιου (στις 24 Αυγούστου του 79 μ.Χ., ή ίσως το φθινόπωρο εκείνης της χρονιάς)

Θαμμένο και λησμονημένο επί αιώνες, το Ερκολάνο ανακαλύφθηκε τυχαία το **1709**, δηλαδή μερικά χρόνια πριν από την Πομπηία. Από το 1738, οι ανασκαφές συνεχίζονται κατά διαστήματα, αλλά μέχρι σήμερα **μόνο το 40%** του κατοικημένου χώρου έχει αποκαλυφθεί, φέρνοντας στο φως έναν μικρό παράδεισο, με δεκάδες τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, γλυπτά κι ανάγλυφα. Το επίπεδο της πόλης βρίσκεται 24-25 μέτρα κάτω από την τέφρα. Και η θάλασσα, που έως το 79 έφτανε σε απόσταση 200 μέτρων από το λιμάνι και τις πρώτες κατοικίες, έχει τραβηχτεί πάνω από 500 μέτρα μακριά.

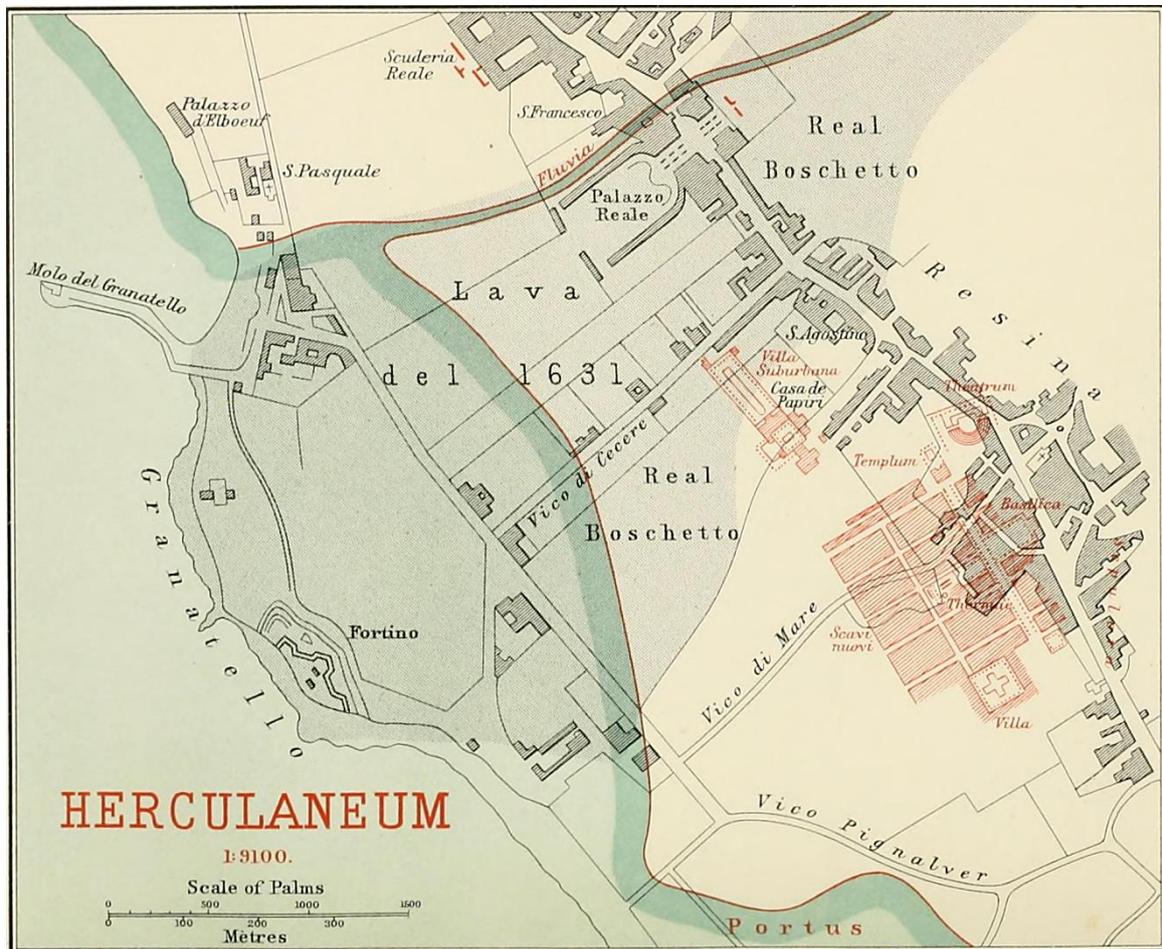
Εκτός από μερικούς σκελετούς, επί χρόνια οι αρχαιολόγοι δεν είχαν βρει άλλα ανθρώπινα ίχνη, γι' αυτό πίστευαν ότι οι κάτοικοι πρόλαβαν να φύγουν. Στις ανασκαφές του 1980, βρέθηκαν οι λιμενικές εγκαταστάσεις όπου οι ναυτικοί τραβούσαν τα πλεύσιμα (στη φωτ, κάτω). Εκεί βρήκαν 270 σκελετούς. Εύρημα τραγικό, που φανέρωσε το δράμα. Οι κάτοικοι, φοβούμενοι σεισμό μετά την έκρηξη, έτρεξαν για να μπουν στα πλοία και να σωθούν στη θάλασσα. Τους πρόλαβε το σύννεφο. Ακολούθησε τσουνάμι. Σε αντίθεση με την Πομπηία, που καλύφθηκε από ηφαιστειακό υλικό, το μεγαλύτερο μέρος του παραθαλάσσιου Ερκολάνο καλύφθηκε από παχύτατο στρώμα λάσπης.

Οι 12 στοές για τον ελλιμενισμό των καϊκιών, όπου έτρεξαν 270 άνθρωποι, αποκαλύφθηκαν το 1980.

Σε αντίθεση με την Πομπηία, που εγκαταλείφθηκε οριστικά το 79, το Ερκολάνο κατοικήθηκε ξανά. Και μάλιστα σε μικρό διάστημα μετά την τραγωδία. Η αφορμή για την επανοίκηση ήταν ότι το 121 μ.Χ., επί Αδριανού πλέον, επιδιορθώθηκε και επαναλειτούργησε ο παραθαλάσσιος δρόμος που συνέδεε τη Νάπολη με τη Νόκερα. Σταδιακά, λοιπόν, μετά από αυτό, δημιουργήθηκε εξ αρχής ένας νέος οικισμός, η Ρεζίνα ή Ρεσίνα, που θεμελιώθηκε στο παχύτατο στρώμα της λάσπης. Το Ερκολάνο είχε ξεχαστεί.

Reproduced by permission from Julius Belochs "Campanien" London: Macmillan & Co., Ltd. Stanfords Geog. Estab^t London. PLATE 10

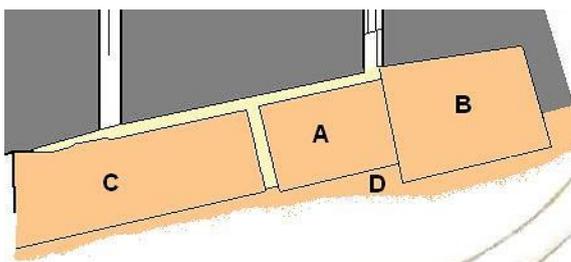
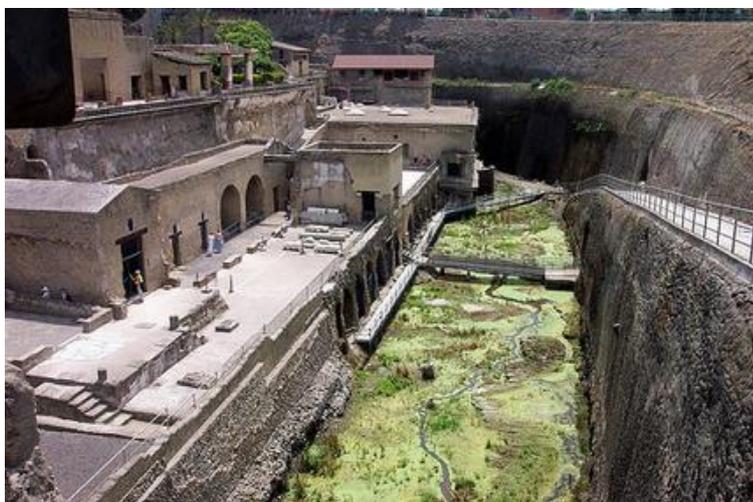
Στον χάρτη του 1908 φαίνεται το τμήμα των ανασκαφών προς τη θάλασσα και ο νεότερος οικισμός με τα ενδιαφέροντα μνημεία του 15ου-19ου αι. στα ενδότερα. Η Ρεζίνα απέκτησε το αρχαίο όνομα Ερκολάνο το 1969. Στις φωτ κάτω: Η Παλαίστρα με την πισίνα στις ανατολικές παρυφές του σκαμμένου χώρου (το 2011). Διακρίνεται δεξιά το στερεοποιημένο στρώμα λάσπης που είχε καλύψει το Ερκολάνο. Η αποκομιδή αυτής της ύλης δημιουργεί σαφώς λιγότερες δυσκολίες στους ανασκαφείς από ό,τι το φραισκειογενές υλικό που κάλυψε την Πομπηία.

Στα ανατολικά και τα δυτικά της νησίδας 3 (Insula III) φαίνεται το τμήμα της στερεοποιημένης τέφρας που καλύπτει ακόμα τμήματα της αρχαίας πόλης (φωτ Sera Baker, 2011).

Με αυτό το υλικό ήταν σκεπασμένο όλο το Ερκαλάνο και αυτό καθαρίστηκε για να αναδειχθούν μερικές από τις νησίδες, όπως οι τέσσερις παραθαλάσσιες στη φωτ κάτω και στο σχεδιάγραμμα (που αντιστοιχούν με το SD στην κάτοψη της πόλης).

<< C, A, B, D = SD >>>

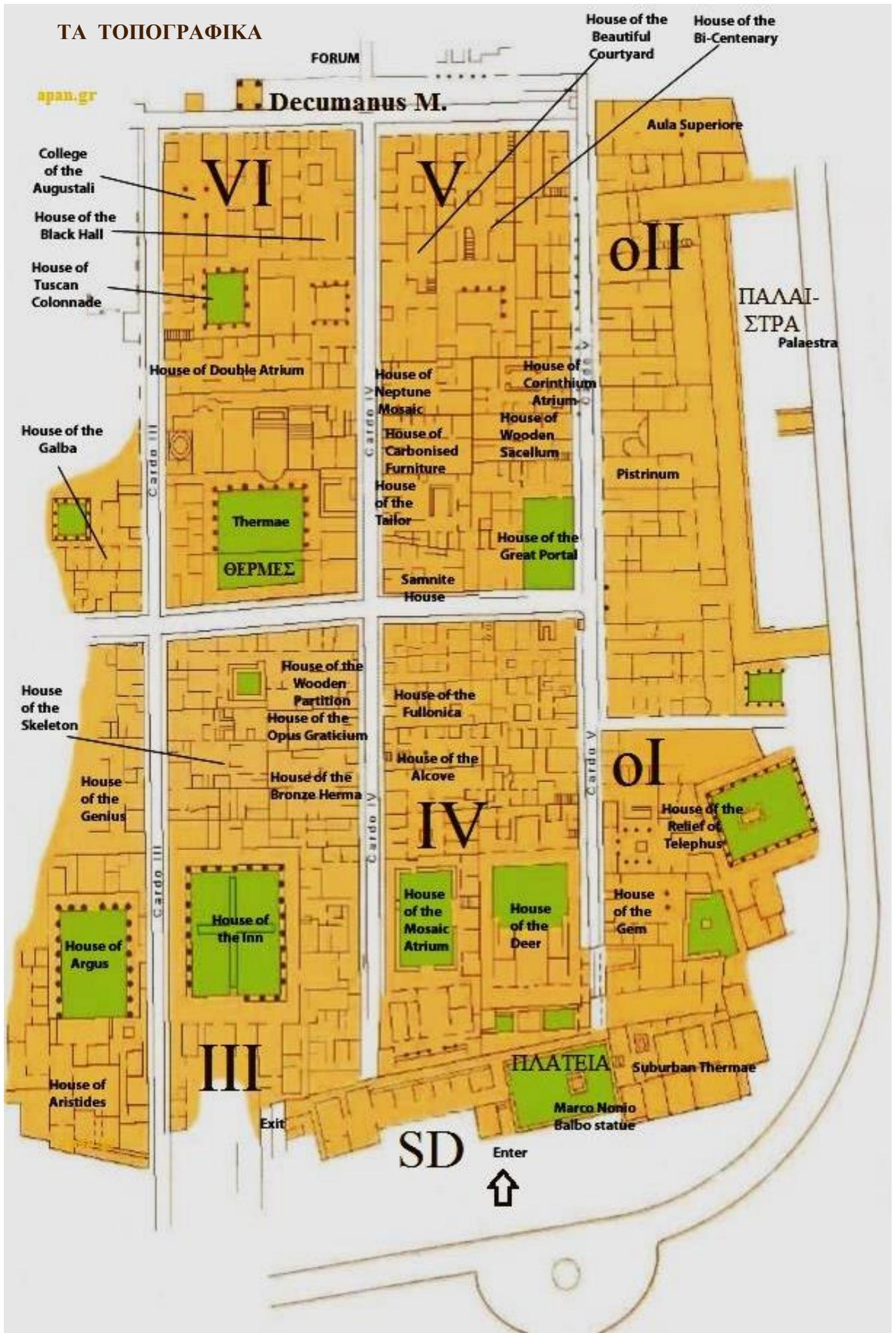

Πάνω δεξιά: Ένα από τα δεκάδες πλεούμενα που αποκαλύφθηκαν πρόσφατα. Έχει μήκος 9 μέτρα.

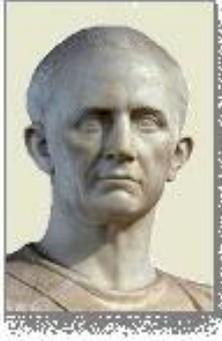
<< Άγκυρα και σχοινί, όπως βρέθηκαν σε ένα караβοστάσι.

Μελετώντας τους περίπου 300 σκελετούς, οι ανθρωπολόγοι έφτασαν στο συμπέρασμα ότι οι κάτοικοι έτρωγαν πάρα πολλά ψάρια και θαλασσινά. Ήταν σχεδόν στο σύνολό τους υγιείς κι είχαν γερά δόντια. Μέγιστο ύψος των ανδρών: 1,70 μ και των περισσότερων γυναικών: 1,55 μέτρα.

ΤΑ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ο Marcus Nonius Balbus

Theatre

Villa of the Papyri

Northwest Insula

Στην «Πλατεία» οι συμπατριώτες του Marcus Nonius Balbus είχαν αναγείρει ενεπίγραφο τιμητικό μνημείο

Ο γερουσιαστής Marcus Nonius Balbus ανήκε στον κύκλο του πρώτου Ρωμαίου αυτοκράτορα, του Οκταβιανού Αυγούστου (μονοκράτωρ από το 31 π.Χ., αύγουστος 27 π.Χ.-14 μ.Χ.) κι ήταν άνθρωπος της εμπιστοσύνης του. Έκανε τόσα πολλά και σημαντικά έργα στο Ερκολάνο, κι όχι μόνον έργα μόνστρας, αλλά και υποδομών, ώστε οι Ερκολάνιοι να τον τιμήσουν σαν νέο οικιστή.

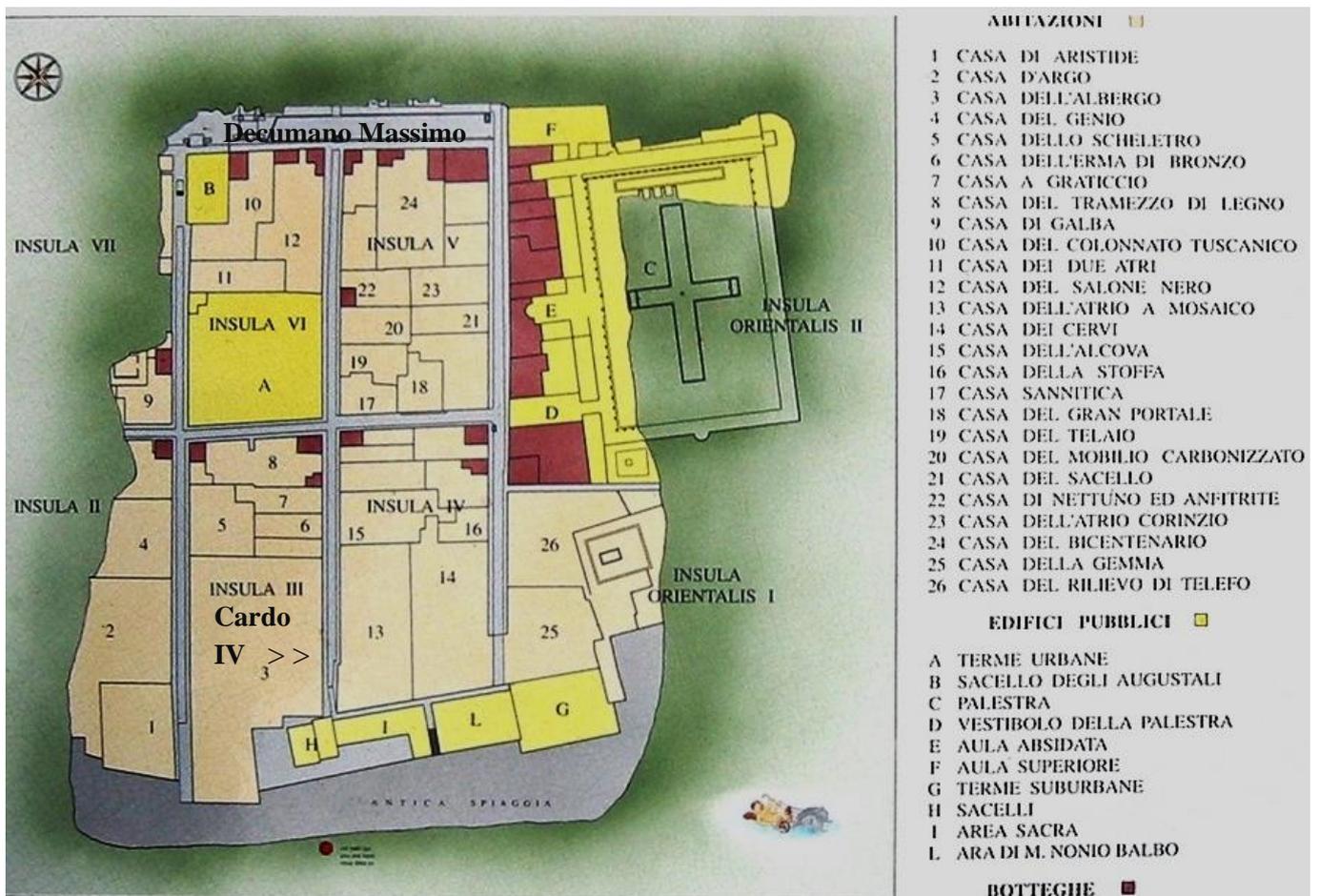
Εκτός από το ταφικό μνημείο στην «Πλατεία», του αφιέρωσαν άλλα δύο αγάλματα. Το γλυπτό σύμπλεγμα με τον έφιππο ώριμο άντρα τοποθετήθηκε είτε στο Φόρουμ, το οποίο είναι ακόμα θαμμένο, είτε στη λεγόμενη «Βασιλική», ένα λαμπρό μνημείο, αμφιλεγόμενο ως προς τη χρήση του.

Ένα σχεδόν όμοιο σύμπλεγμα αφιέρωσαν και στον γιό του, τον Marcus Nonius Balbus τον Νεότερο (φωτ κάτω). Και στα δύο γλυπτά τα άλογα είναι έξοχα. Αυτά, μαζί με ένα ακόμα άγαλμα του Πρεσβύτερου, καθώς και με το αυθεντικό άγαλμά του από το ταφικό μνημείο της «Πλατείας», εκτίθενται στο Αρχ. Μουσείο στη Νάπολη. Στην «Πλατεία» είναι αντίγραφο.

MINISTERO PER I BENI CULTURALI E AMBIENTALI
 SOPRINTENDENZA ARCHEOLOGICA DI POMPEI
ERCOLANO - PIANTA DELLA CITTA' ANTICA

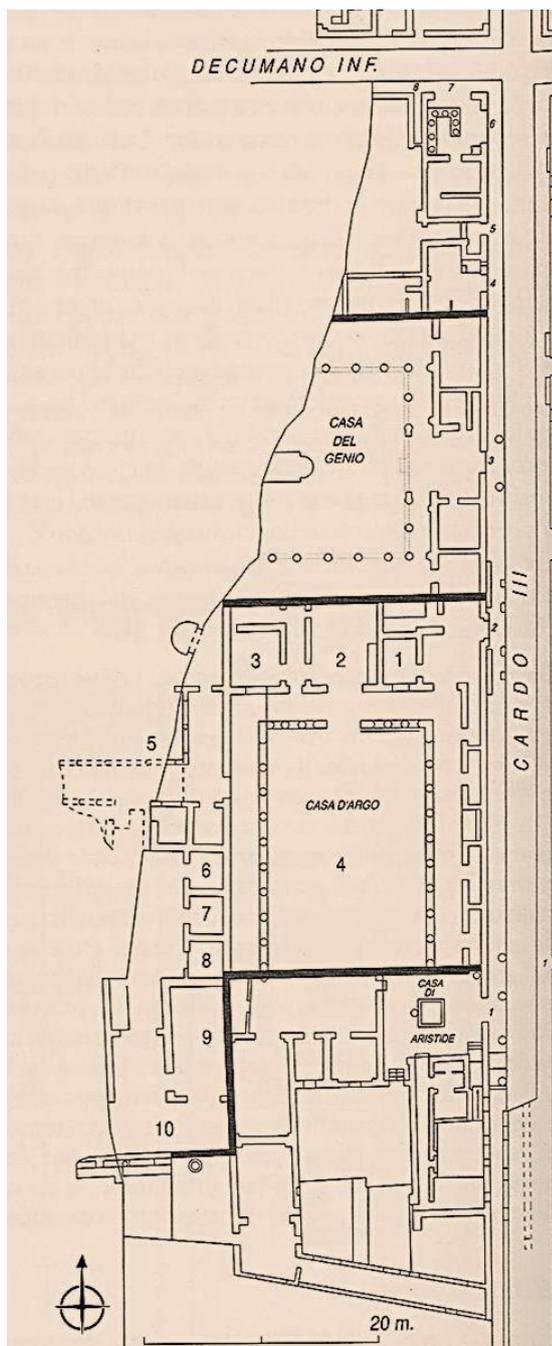

Από την «Πλατεία» και την παράκτια ζώνη, συνεχίζουμε την περιήγηση ακολουθώντας το Cardo IV. Κατ' αυτόν τον τρόπο έχουν ονομαστεί και αριθμηθεί οι κατακόρυφοι δρόμοι (Βορράς-Νότος). Δεξιά μας, δηλαδή ανατολικά: η νησίδα IV (insula IV), αριστερά η νησίδα III. Και προχωρούμε προς τον πρώτο οριζόντιο δρόμο (Ανατολή-Δύση), το Decumanus Inferiore, μπαίνοντας σε διώροφα ή και τριώροφα σπίτια με μεγάλα αίθρια και τοιχογραφίες. Παντού γύρω: θερμοπωλεία, όπως στην Πομπηία, και μικρά μαγαζιά. Η κατοίκηση εδώ ήταν πυκνή, οι κήποι λίγοι. Η κλίμακα της πόλης είναι πολύ πιο συμμαζεμένη σε σχέση με την Πομπηία και ο χώρος που έχει ανασκαφεί αποτελεί μόνον ένα μέρος του αρχαίου οικισμού.

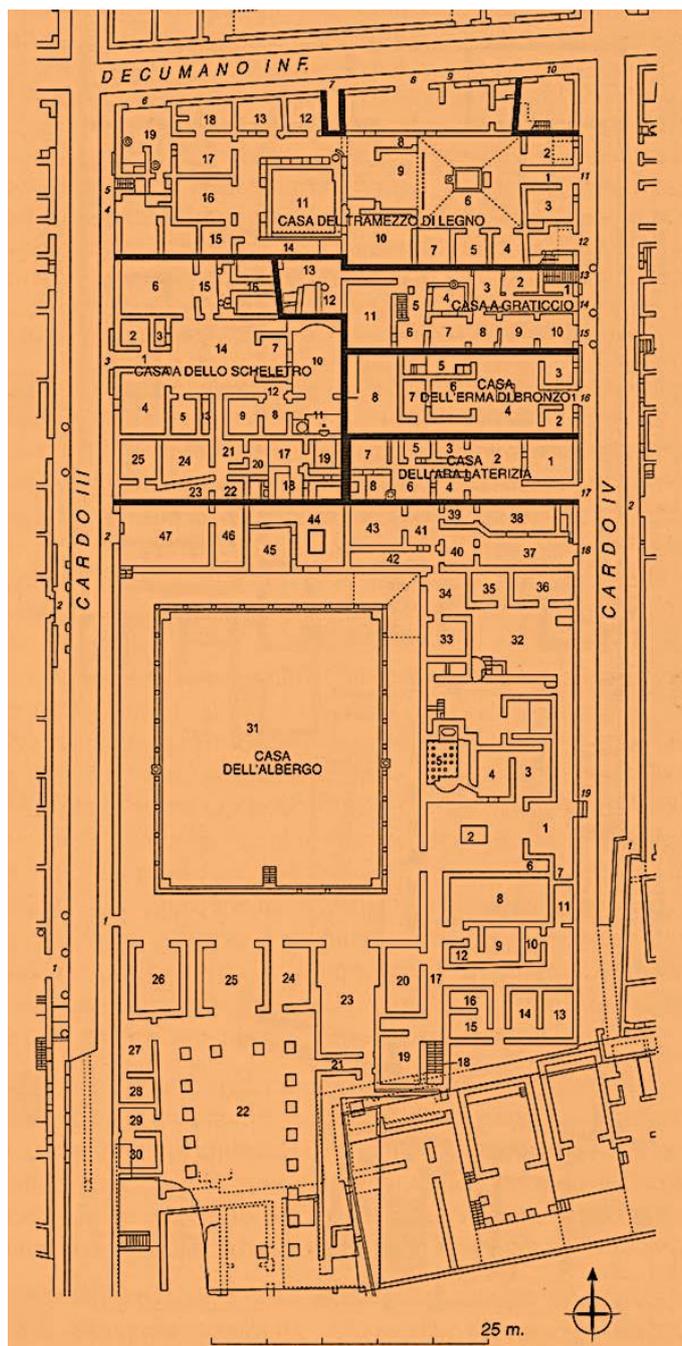

< Στην Οικία «των δύο αιθρίων» στη νησίδα VI (αρ. 11 στην κάτωψη)

Herculaneum Insula II αριστερά

Insula III δεξιά

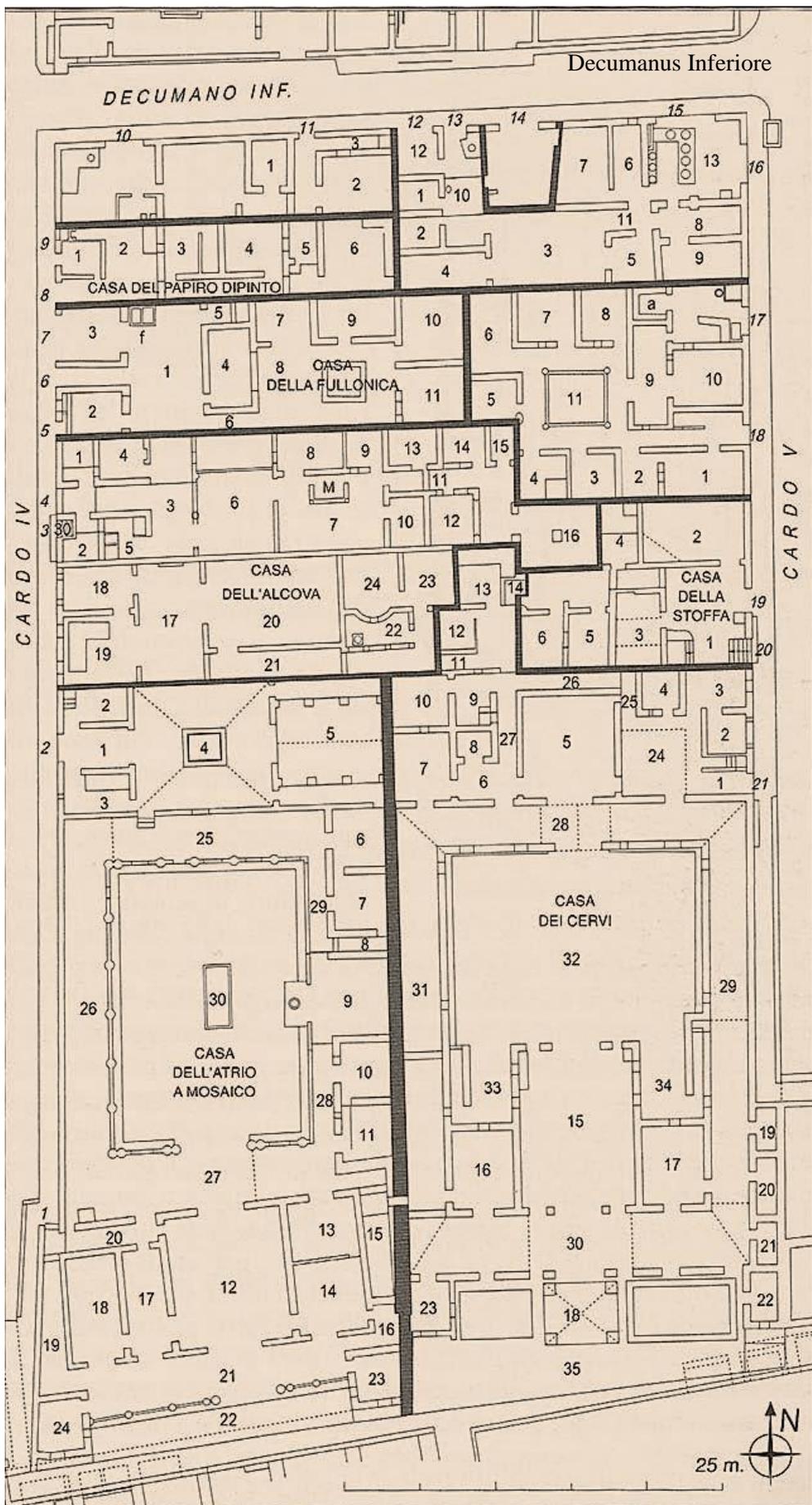

Από τη μονογραφία των Pesando F. και Guidobaldi M. P., *Pompeii, Oplontis Ercolano et Stabiae* (Ρώμη 2006)

Αναλυτικά τα οικήματα της 3ης νησίδας / Insula III

> >

- [III.1](#) [III.2](#) [III.18](#) [III.19](#) Casa dell'Albergo
- [III.3](#) Casa dello Scheletro, or House of the Skeleton.
- [III.4](#) Shop or workshop with rear room, or small house
- [III.5](#) Stone steps to upper floor
- [III.6](#) Shop linked to part of III.11, Casa del Tramezzo di legno
- [III.7](#) Public latrine
- [III.8](#) Large shop, linked to Casa del Tramezzo di legno
- [III.9](#) Large shop, linked to III.8 and Casa del Tramezzo di legno
- [III.10](#) Bottega del Lanarius, or Workshop of Lanarius.
- [III.11](#) Casa del Tramezzo di Legno, or House of the Wooden Screen.
- [III.12](#) Shop with steep staircase to apartments on first and second floors
- [III.13](#) Steps to an upper floor apartment with balcony
- [III.14](#) Casa a Graticcio or House of the Wattle Work (Opus Craticium)
- [III.15](#) Shop and room, with windlass and rope, linked to Casa a Graticcio
- [III.16](#) Casa dell' Erma di Bronzo, or House of the Bronze Herm.
- [III.17](#) Casa dell'Ara Laterizia or House of the Brick Altar.

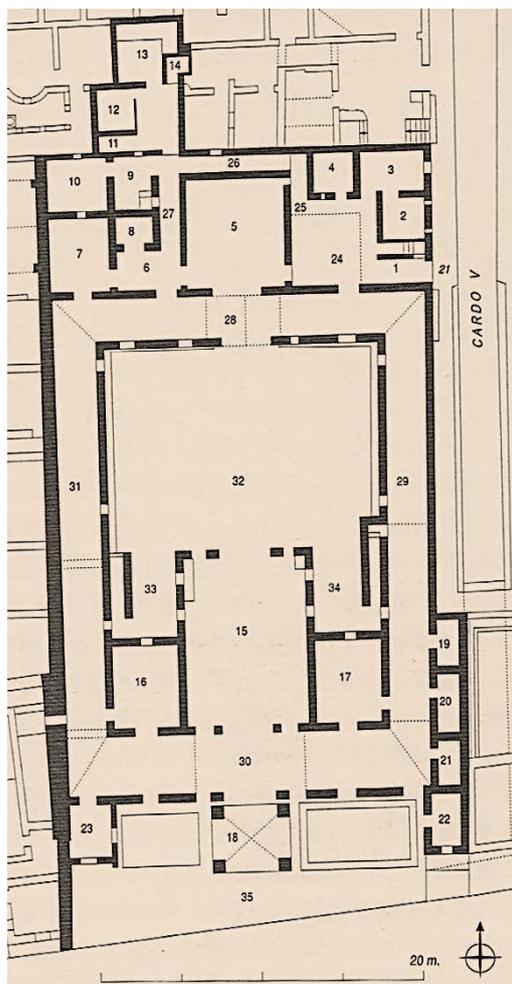

- [IV.1](#) [IV.2](#) Casa dell' Atrio a mosaico or House of the Mosaic Atrium
- [IV.3](#) Steps to upper floor of the Casa dell'alcova or House of the Alcove
- [IV.4](#) Casa dell'alcova or House of the Alcove
- [IV.5](#) [IV.6](#) [IV.7](#) Casa della Fullonica
- [IV.8](#) [IV.9](#) Casa del Papiro dipinto or House with the painted papyrus roll
- [IV.10](#) [IV.11](#) Shop and small dwelling of three rooms
- [IV.12](#) [IV.13](#) [IV.15](#) [IV.16](#) Grande Taberna and house attached
- [IV.14](#) Taberna Vasaria
- [IV.17](#) [IV.18](#) Taberna di Priapo or Thermopolium of Priapus and house
- [IV.19](#) [IV.20](#) Casa della Stoffa or House of the Cloth
- [IV.21](#) Casa dei Cervi or House of the Stags or Deer

Καρβουνιασμένο καρβέλι ψωμί από την Οικία 21 >>>>

Είχε αποτύπωμα σφραγίδας που έγραφε: «Ανήκει στον Celer, τον δούλο του Q. Granius Verus»

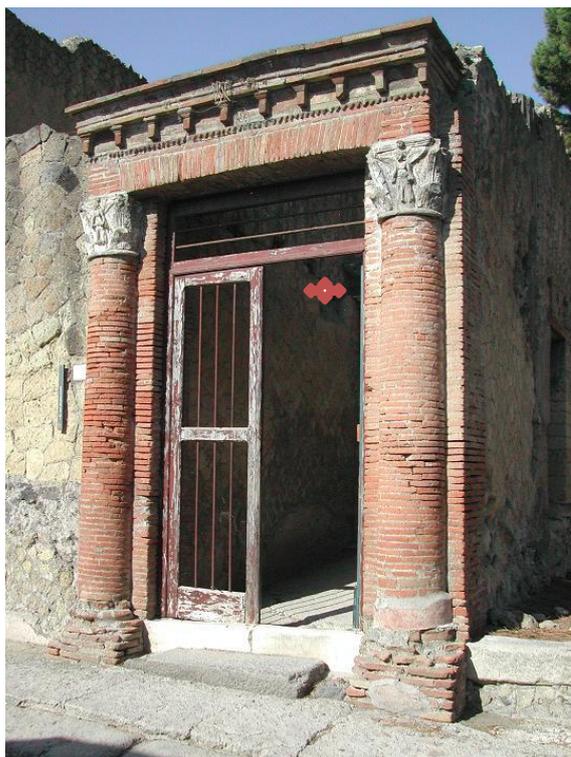
- 1: Entrances fauces || 2: Small room on north side of atrium
 3: Small room in north-east corner of atrium ||| 4: Small room entered from room 3
 5: **Triclinium with pediment front** |||| 6: Antechamber / Corridor ||| 7: Winter triclinium / Tablinum / Living room
 8: Storeroom ||| 9: Antechamber with stairs ||| 10: Cubiculum ||| 11: Small storeroom ||| 12: Service room which may have been part of a private bath ||| 13: Kitchen |||| 14: Latrine ||||| 15: Triclinium or oecus cyzicenus (large north-facing hall with a prospect towards the gardens; the windows of this hall opened down to the ground so that the green verdure could be seen by those lying on the couches) |||| 16-17: Oecus |||| 18: Portico |||| 19-21: Amphora storeroom?]]
 22-23: Daytime cubicula overlooking garden and sea
 24: Covered atrium |||| 25-27: Corridor | 28-31: Cryptoporticus || 32: Garden ||| 33: Garden wing on west side of room 15
 || 34: Garden wing on east side of room 15 ||| 35: Trapezoidal panoramic terrace

Τοιχογραφία στο τρικλίνιο (αρ. 5 στην κάτωτη)

Ανηφορίζοντας προς το Decumanus Maximus, τον κεντρικό οριζόντιο δρόμο (στον άξονα Ανατολή-Δύση), έχουμε τη νησίδα 5 στα δεξιά μας και την 6, με τα καλύτερα διατηρημένα σπίτια, στ' αριστερά μας.

Insula V

Casa del Gran Portale / Οικία «της μεγάλης εισόδου» στην κάτω δεξιά γωνία της 5ης νησίδας (στη συνάντηση του Cardo V με το Decumanus Inferiore)

Η πρόσοψη με τα πλούσια διακοσμημένα κιονόκρανα της Casa del Gran Portale και (κάτω) τμήμα μίας από τις τοιχογραφίες με το ιλλουζιονιστικό (φανταστικό) σκηνικό, όπως στις Σταβιανές Θέρμες της Πομπηίας. Στο Ερκολάνο υπάρχουν πολλές τοιχογραφίες που ανήκουν σε αυτή τη ζωγραφική σχολή. Διαπιστώνει κανείς ότι σε αρκετές από τις επαύλεις έχουν δουλέψει τα ίδια εργαστήρια στο διάστημα 50-79 μ.Χ. Εκλεπτυσμένα γούστα, εκλεκτικιστικές τάσεις και καταφυγή στον ιδεατό κόσμο –έστω κι αν πρόκειται για τον κόσμο των ψευδαισθήσεων– μιας απαιτητική πελατείας που είχε ανάγκη να ξεκουράσει το πνεύμα και τα μάτια της και να ξεφύγει –έστω για μερικές εβδομάδες– από την επικίνδυνη και άκρως πιεστική πολιτική κατάσταση της Ρώμης. Ίσως αυτά τα υπέροχα σκηνικά να ξεγελούν για λίγο τους κυρίους των παραδεισένιων επαύλεων. Ίσως να απομάκρυναν για λίγο από του νου τους τη φρίκη της καιόμενης Ρώμης εκείνο τον Ιούλιο του 64 (επί Νέρωνος).

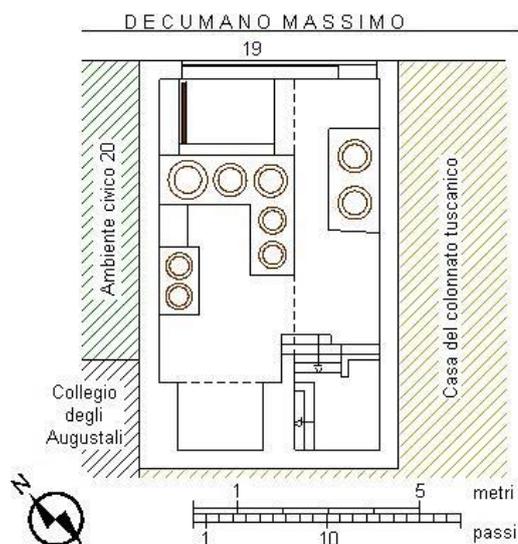

Herculano

Insula V

<< Θερμοπωλείο
στη 5η νησίδα /
Thermopolium V.10

Κάτω: Θερμοπωλείο στη 6η νησίδα / Thermopolium VI. 10. Με εννέα πιθάρια, ορισμένα από αυτά καζάνια, κτισμένα μέσα στους πάγκους. Προσφέρονταν και ζεστά ροφήματα και δροσερά αφεψήματα και σερμπέτια, κυρίως όμως κρασί. Αλλά και ελαφρά γεύματα, καμιά πιτίτσα, κανένα γλυκάκι. Όλα στο πόδι (όπως οι Ιταλοί που περνούν ανυπερθέτως από το καφέ για ένα καπουτσίνο ή εσπρέσο στο πόδι, ίσα-ίσα πέντε λεπτά). Το εντυπωσιακό για εμάς είναι ότι αυτά τα μαγαζιά (ή ταβέρνες) με τα καζάνια –εξ ου και η ονομασία θερμοπωλείο– υπήρχαν ακόμα και στα καθαρώς οικιστικά τμήματα της πόλης. Πολλά από αυτά, μάλιστα, ήταν μεσοτοιχία με τα υπερπολυτελή σπίτια. Δύσκολο να το καταλάβει κανείς. Αρκεί και μόνο τις μυρωδιές να σκεφτείς. Αλλά και τις μεταφορές των πρώτων υλών, τη θερμότητα, τη φασαρία...

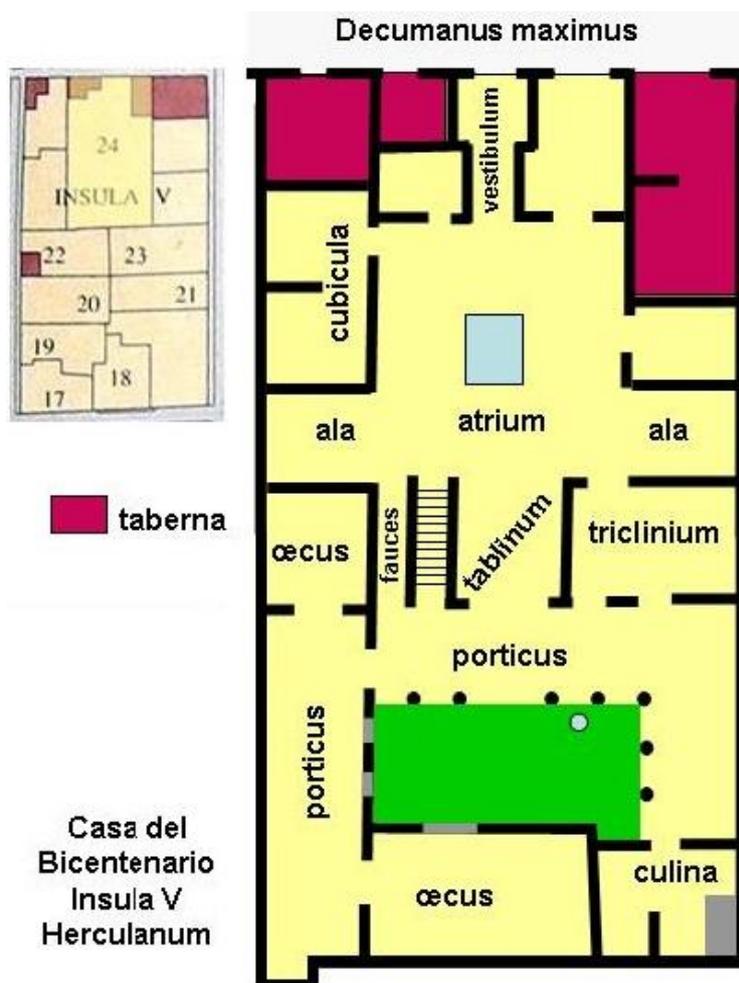

Διακόσμηση σε στοά του Decumanus Maximus (της κεντρικής οδού, στη Β πλευρά της ανασκαμμένης πόλης).

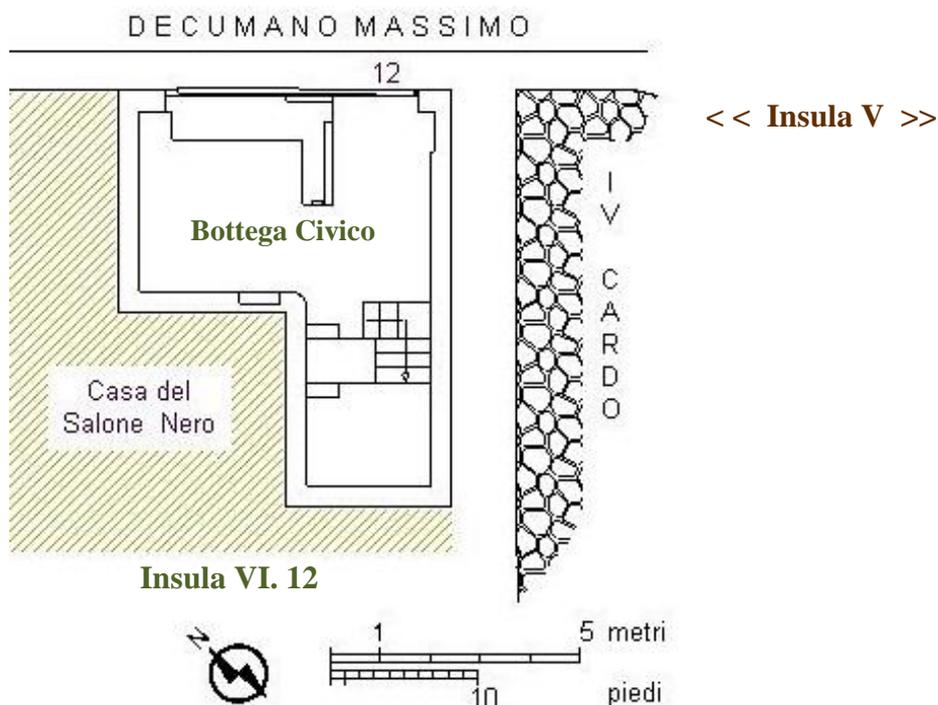
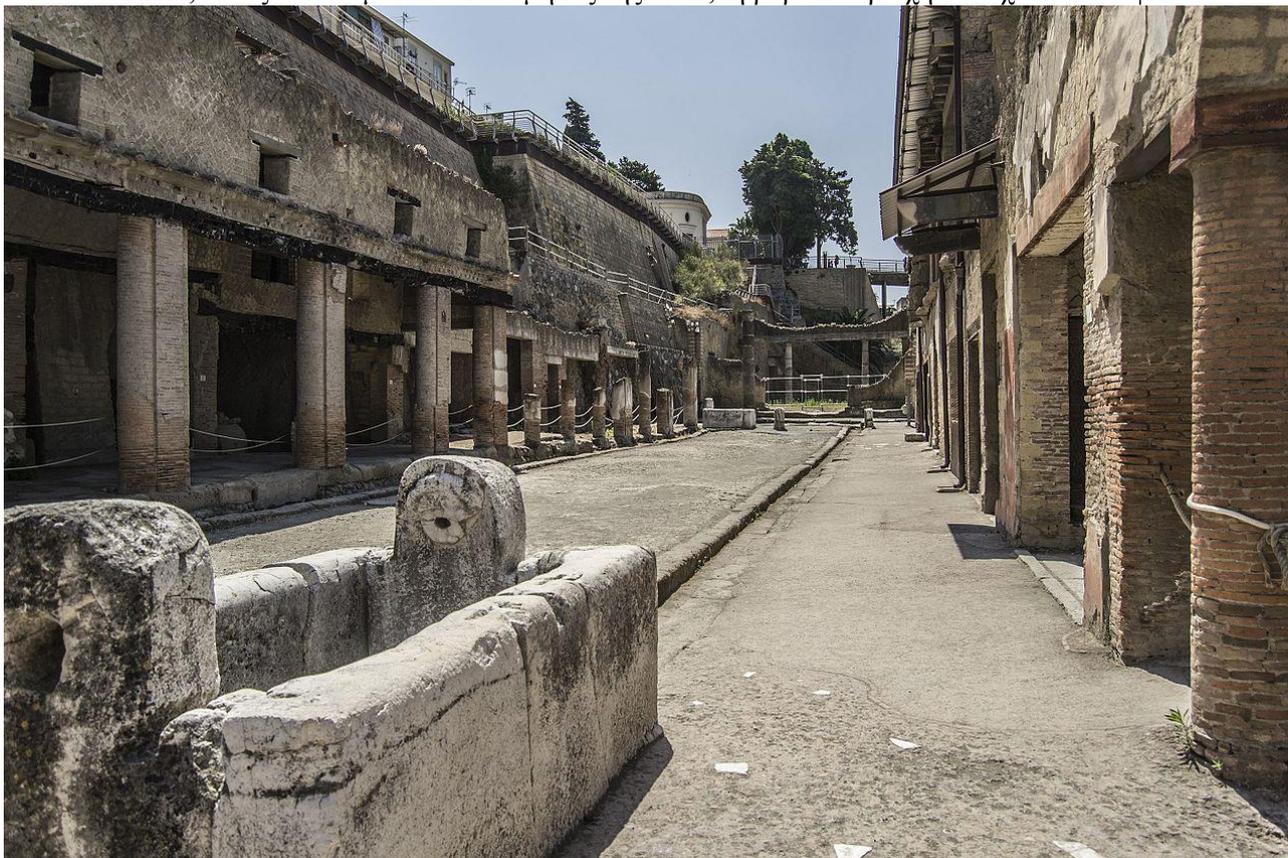
Εκεί βρίσκεται η πρόσοψη της Casa Bicentenario, μίας πλουσιότατης έπαυλης (αρ. 24 στην κάτωψη).

Στο σχέδιο κάτω, δεξιά: Κάτοψη της Οικίας V 24 / Casa Bicentenario. Όπως φαίνεται στο σκαρίφημα υπήρχαν τουλάχιστον τρεις ταβέρνες, εστιατόρια για γρήγορο φαγητό ή κάποιου άλλου είδους μαγαζιά στα δεξιά και τα' αριστερά της κεντρικής εισόδου.

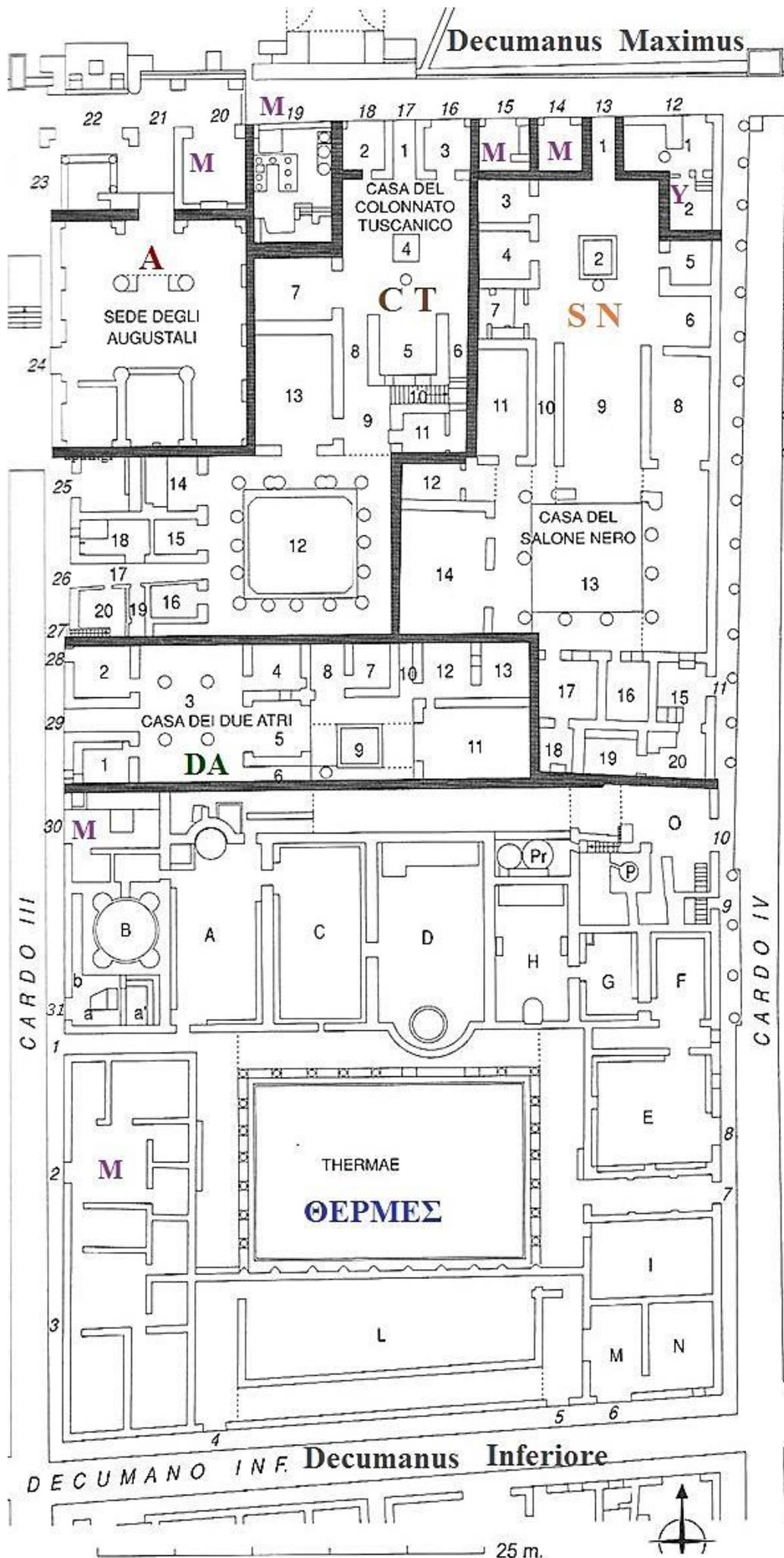
Αριστερά: Κάτοψη της νησίδας / οικοδομικού τετραγώνου, που φέρει τον αριθμό V.

Το Decumanus Maximus, η κεντρική λεωφόρος κάθε αστικού κέντρου, με κατεύθυνση Ανατολή-Δύση
 Εδώ, το Φόρουμ βρισκόταν στη βόρεια πλευρά του δρόμου, απέναντι από την 6η νησίδα,
 Αλλά, εκτός από το μέτωπο κατά μήκος της οδού, η βόρεια περιοχή δεν έχει ανασκαφεί.

Το διώροφο μαγαζί κάποιου υδραυλικού στη βόρεια-βορειοανατολική πλευρά της νησίδας 6 (αριθμός 12) είναι γωνιακό: έχει πρόσβαση και στο Decumanus Maximus και στο Cardo IV, ενώ είναι μεσοτοιχία με τη σπιταρόνα που ονομάστηκε από τους αρχαιολόγους Οίκος «του μαύρου σαλονιού», επειδή το φόντο των μαγευτικών τοιχογραφιών είναι μαύρο (δες κάτοψη στην επόμενη σελίδα).

Insula VI

Κάτοψη

M = Μαγαζιά και
 Υ = Υδραυλικός
 A = Αυγουσταίο
 CT = Οικία με
 κιονοστοιχία
 «Τοσκάνης»
 SN = Το «μαύρο
 σαλόνι»
 DA = Οικία «των
 δύο αιθρίων»

Και πιο αναλυτικά
 αυτό το τμήμα της
 κάτοψης στη σελ.
 19

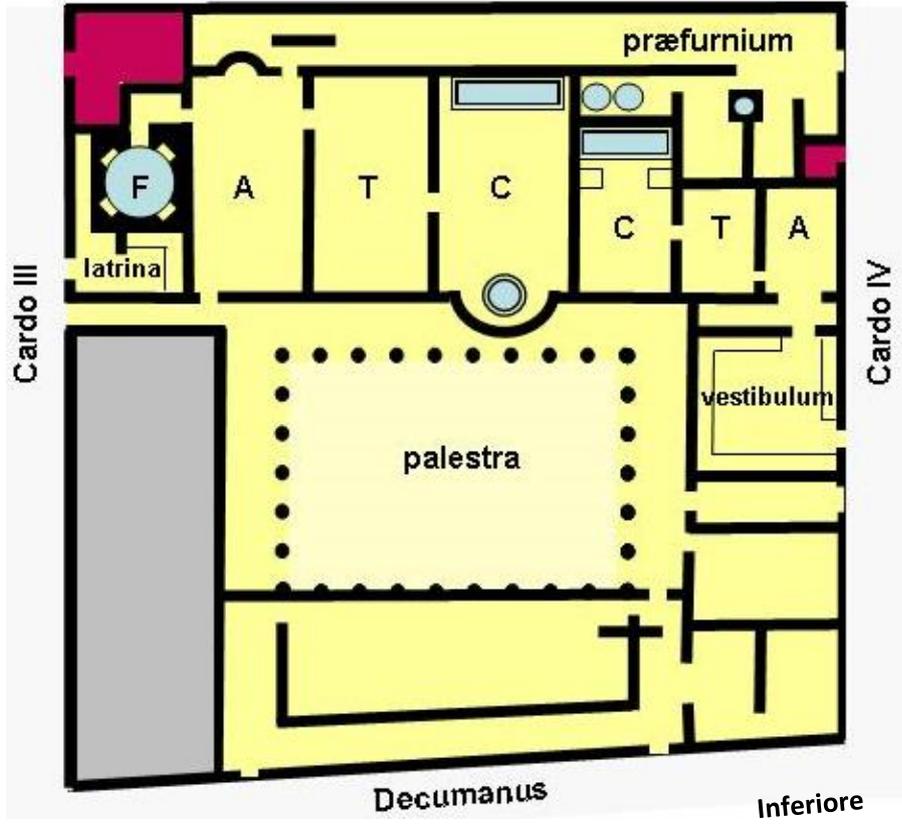
< Σχεδόν όλο το
 νότιο τμήμα της
 νησίδας
 καταλαμβάνεται
 από τις μεγάλες
 Θέρμες (δημόσια
 λουτρά).

Αναλυτικά στην
 επόμενη σελίδα.

Terme
Insula VI
Herculanum

taberna

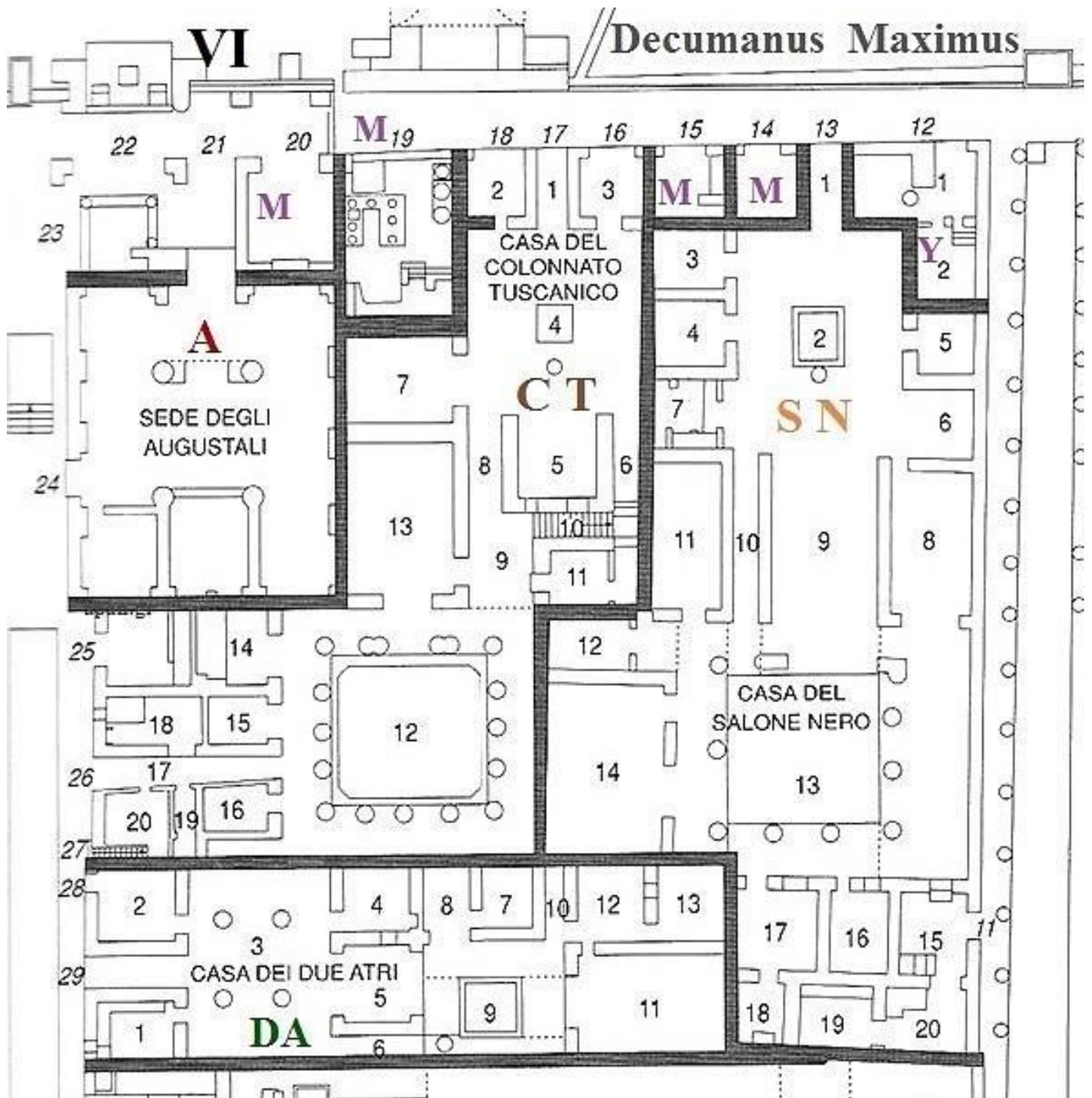
A = apodyterium < Αποδυτήρια
T = tepidarium < χλιαρό
C = caldarium < ζεστό – καυτό
F = frigidarium < κρύο

Οι κεντρικές Θέρμες του Ερκουλάνο, στη νησίδα 6, διέθεταν και τμήμα για τις γυναίκες. Ήταν πολύ μικρότερο από αυτό των ανδρών και με λιγότερη διακόσμηση.

Φωτ κάτω:
Ο Τρίτωνας είναι από το ψηφιδωτό δάπεδο των γυναικείων λουτρών.

VI.2 VI.3 Hospitium, small inn / lodgings

VI.9 Shop, possibly the original entrance vestibule to the women's baths

VI.11 VI.13 Casa del Salone nero / House of the black salon / Οικία «του μαύρου σαλονιού»

VI.12 Shop of a plumbarius (metal worker, welder or blacksmith)

VI.14 Shop or bar

VI.15 Shop, with remains of carbonised wood

VI.17 VI.26 VI.16 VI.18 Casa del Colonnato Tuscanico / House of the Tuscan Colonnade / Οικία με κιονοστοιχία τύπου «Τοσκάνης»

VI.19 Thermopolium

VI.21 VI.24 VI.22 VI.23 VI.20 Sede degli Augustali / Hall of the Augustales / Αυγουσταίο

VI.25 Shop with stairs up

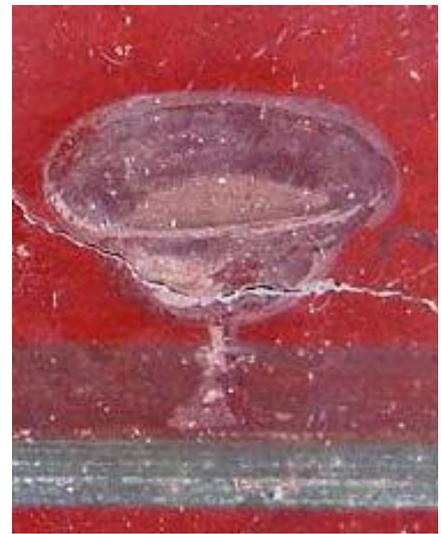
VI.27 Steps to upper floor

VI.28 Doorway to room, linked to atrium of VI.29, possibly cella ostiaria

VI.29 Casa dei due atrii / House of the two atriums / Οικία «των δύο αιθρίων»

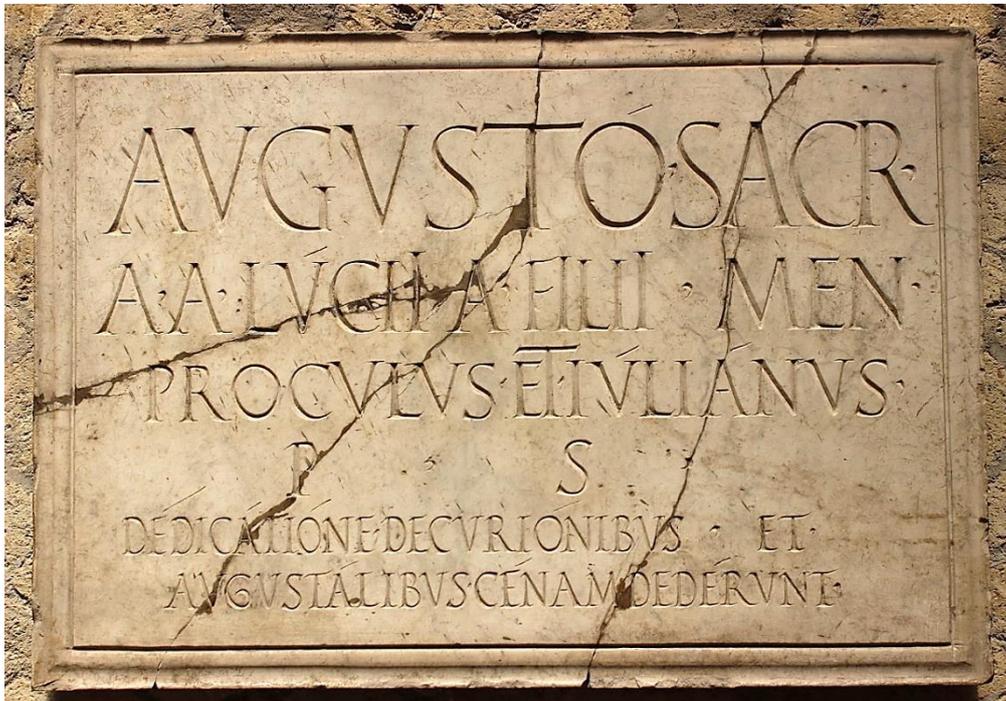

<< Σκηνές από λουτρό: Θεραπεινίδες περιποιούνται μία κυρία. Όλες οι γυναίκες είναι γυμνές. Οι πληροφορίες που παρέχει αυτό το αργυρό αγγείο (λέγεται ότι βρέθηκε στο Ερκολάνο ή στα πέριξ) είναι πολύτιμες. Θα μπορούσε να απεικονίζει αίθουσα λουτρού σε πλούσια έπαυλη, αλλά οι μεγάλες καμάρες πίσω παραπέμπουν πιθανότατα σε δημόσιο λουτρό. Εθνικό Αρχ. Μουσείο, Νάπολη [αρ. Ευρ. 25289]

Πάνω: Στους τοίχους του Οίκου «των δύο αιθρίων» / Casa dei Due Atri. Κάτω: Διακόσμηση από τους τοίχους της τραπεζαρίας του Οίκου «του μαύρου σαλονιού» / Casa del Salone Nero στην 6η νησίδα

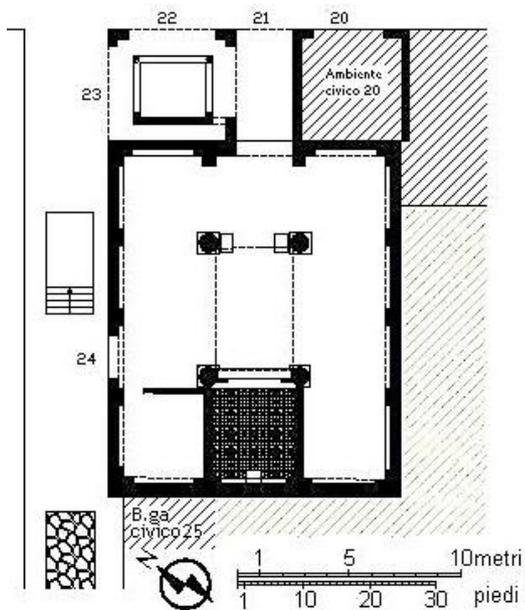

Augusto sacr(um) / AA(uli) Lucii A(uli) filii Men(enia) / Proculus et Iulianus / p(ecunia) s(ua) / dedicatione decurionibus et / Augustalibus cenam dederunt

Το Αυγουσταίο. Χώρος λατρείας του θεοποιημένου αυτοκράτορα και της κρατικής ουσίας. Το λαμπρό αυτό μνημείο, διακοσμημένο με θέματα από την ελληνική μυθολογία, βρίσκεται στην 6η νησίδα και ονομάζεται επισήμως Κολλέγιο των Αυγουσταλίων. Οικοδομήθηκε στα τέλη του 1ου π.Χ. αι., επί Οκταβιανού Αυγούστου, και καθώς αναγράφεται στην αφιερωματική πλάκα οι κτήτορες ήταν τα αδέρφια Πρόκλος και Ιουλιανός.

Το θαυμάσιο δάπεδο με τα πολύχρωμα μάρμαρα είναι καμωμένο με την τεχνική opus sectile. Μικρά και πολύ μικρά μάρμαρα διαφόρων ποιότητων και κομμένα σε διάφορα σχήματα, τοποθετούνται με ποικίλους τρόπους σε διάχωρα που σχηματίζουν ρόμβους που τοποθετούνται σε τετράγωνα διάχωρα. Η Ρώμη λάτρευε τα πολύχρωμα μάρμαρα και τις μαρμάρινες επενδύσεις τοίχων και δαπέδων. Ένα μωσαϊκό που παραπέμπει στην απέραντη ποικιλία που παρείχαν οι δεκάδες περιοχές της Αυτοκρατορίας των τριών ηπείρων. Το Βυζάντιο θα κληρονομήσει και αυτές τις αγάπες, και αυτές τις τεχνικές.

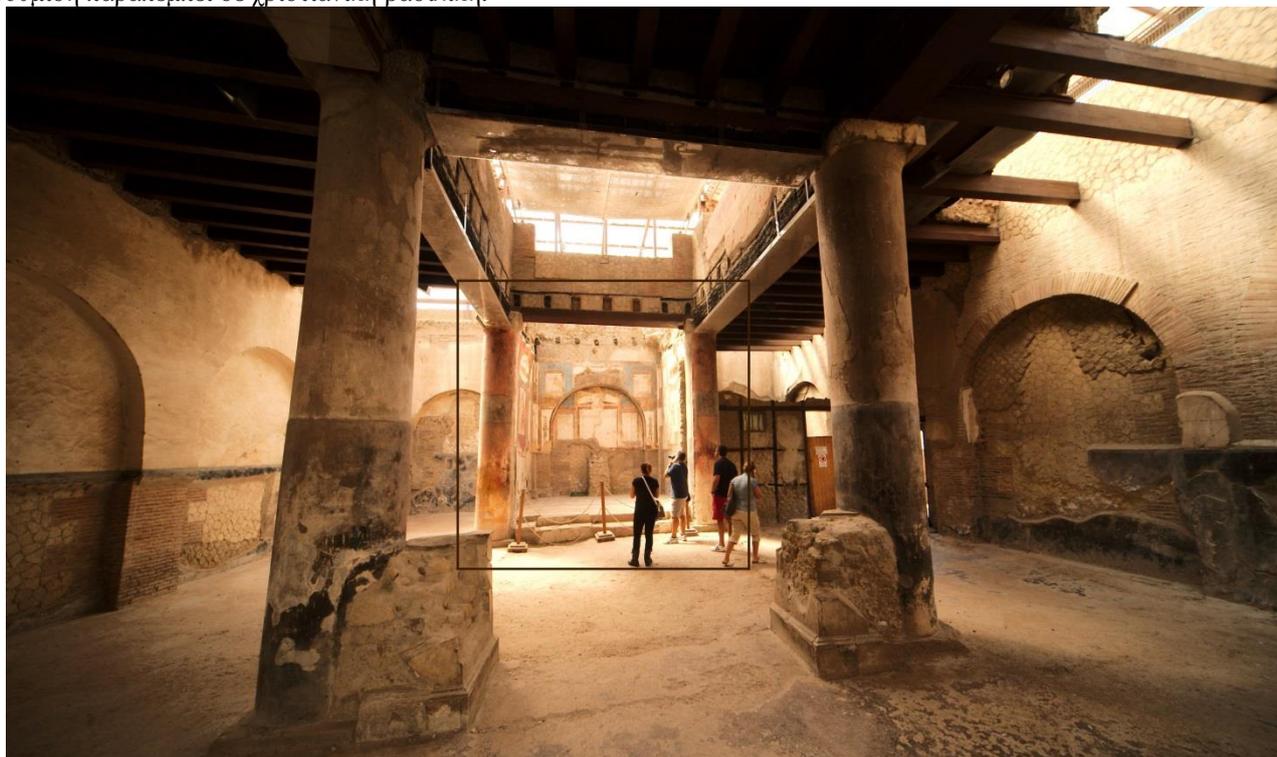

Αυγουσταίο

Στο βάθρο υπήρχε άγαλμα του Αυγούστου. Από πάνω, στην τοιχογραφία υπάρχει ζωγραφισμένο ένα στεφάνι.

Τέσσερις κίονες της Τοσκάνης διαγράφουν τα τρία κλίτη του κεντρικού χώρου και στηρίζουν την οροφή η οποία είναι ανοιχτή πάνω από τον κεντρικό τετράγωνο, που σχηματίζουν οι κίονες. Το κεντρικό κλίτος καταλήγει στον ιερό χώρο (στην κάτω φωτ: μέσα στο τετράγωνο περίγραμμα που προσθέσαμε). Αυτό ο ιερός χώρος είναι ανυψωμένος, καταλήγει σε τοίχο με ψευδοκαμάρα και περιβάλλεται δεξιά κι αριστερά από δυο τοίχους, οι οποίο ίσως να προστέθηκαν λίγο αργότερα. Η διαρρύθμιση παραπέμπει σε χριστιανική βασιλική.

Οι δύο πλαϊνοί τοίχοι του ιερού χώρου είναι κατάγραφτοι. Το σκηνικό με τα φανταστικά κτίσματα, που στεφανώνονται με άρματα που τα οδηγούν Νίκες, καλύπτει τους τοίχους αφήνοντας μεγάλο χώρο στο κέντρο για να χωρέσουν δυο ζωγραφιές που έχουν για θέμα τον Ηρακλή.

Πάνω στον αρ. τοίχο του σάκελλου του Αυγουσταίου: Ο Ηρακλής, η Ήρα και η Αθηνά στον Όλυμπο.

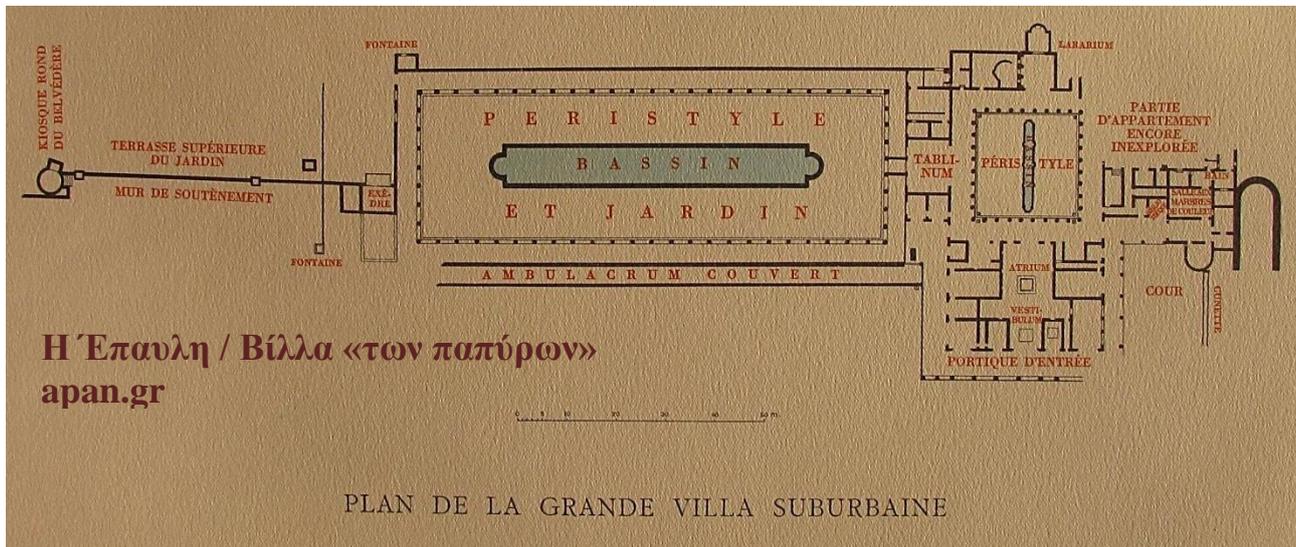

Η τοιχογραφία στα δεξιά του «ιερού» απεικονίζει τον Ηρακλή (αριστερά) και τον Αχελώο, ο οποίος έχει αρπάξει τη Δηϊάνειρα (δεξιά). Ο μύθος λέει ότι ο πανελλήνιος ήρωας υποσχέθηκε στον Οινέα, παλαιό βασιλιά της Καλυδώνας, να παντρευτεί την αδελφή του για να την προστατεύσει – εφόσον ο Οινέας είχε πεθάνει κι ο Ηρακλής τον συνάντησε στον Άδη. Αλλά ο ποτάμιος θεός την είχε βάλει στο μάτι... Στη μάχη νίκησε, βεβαίως, ο μέγας υδραυλικός Ηρακλής, ο οποίος «έκοψε το ένα από τα δύο κέρατα του Αχελώου» (έκανε δηλαδή έργα για να διευθετήσει τις εκβολές και απέκοψε τον έναν βραχίονα). Ο μύθος είναι πάρα πολύ γοητευτικός στη συνέχεια, αλλά εδώ βρισκόμαστε ακόμα στη στιγμή της αρπαγής. Η σκηνή είναι τοποθετημένη στο κέντρο του τοίχου, όπου απεικονίζονται σκηνικά με φανταστικά κτήρια.

Ζωγραφική σε μάρμαρο, ένα σπάνιο και υπογεγραμμένο έργο της Ύστερης Ελληνιστικής εποχής από το Ερκολάνο: Πέντε νέες γυναίκες σε έναν πίνακα. Οι μελετητές αναγνωρίζουν κάτω: τη Φοίβη και τη Λητώ να παίζουν αστραγάλους (κότσια). Πάνω: Η Νιόβη με δύο Νιοβήδες. Το υψηλότερο επίπεδο της τέχνης είναι αφοπλιστικό, αλλά είναι δύσκολο να φωτογραφηθεί το έργο. Υπογραφή: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΓΡΑΦΕΝ. NAM, Νάπολη [αρ. ευρ. 9562]

Οι αστράγαλοι, τα γνωστά κότσια, είναι ένα από τα πιο αγαπημένα παιχνίδια των παιδιών από την αρχαιότητα μέχρι και τις μέρες μας. Τους συγκέντρωναν από τα οστά των πίσω ποδιών της γίδας ή του αρνιού και μπορούσαν με αυτά να παίξουν ποικίλα παιχνίδια. Το πιο απλό παιχνίδι ήταν το λεγόμενο «αστραγαλίζειν», όπως λεγόταν στην αρχαιότητα, το οποίο παιζόταν ως εξής: τα παιδιά έριχναν τους αστραγάλους και ανάλογα με το ποια πλευρά ακουμπούσε στο έδαφος έπαιρναν την αντίστοιχη βαθμολογία. Από τις μακριές πλευρές του αστραγάλου, η κυρτή απέδιδε τέσσερις βαθμούς και η κοίλη τρεις, ενώ από τις στενές πλευρές, η ασταθέστερη όλων έξι και η απέναντί της ένα βαθμό. Καθένας από τους τριανταπέντε δυνατούς συνδυασμούς είχε ιδιαίτερο όνομα, όπως «του Ευρυπίδου», «του Στησιχόρου», «του Αλεξάνδρου» κ.ά. Ο καλύτερος συνδυασμός ονομάζονταν «της Αφροδίτης», ενώ ο χειρότερος «του κυνός». Ένα ακόμα παιχνίδι που έπαιζαν με τους αστραγάλους ήταν το λεγόμενο «αρτιάζειν αστραγάλους», δηλαδή τα σημερινά μόνα – ζυγά: ο ένας παίχτης έκρυβε του αστραγάλου στο χέρι του και οι υπόλοιποι προσπαθούσαν να μαντέψουν αν ο αριθμός των αστράγαλων ήταν μονός ή ζυγός. [Από κείμενο του Αρχ. Μουσείου Κορίνθου]

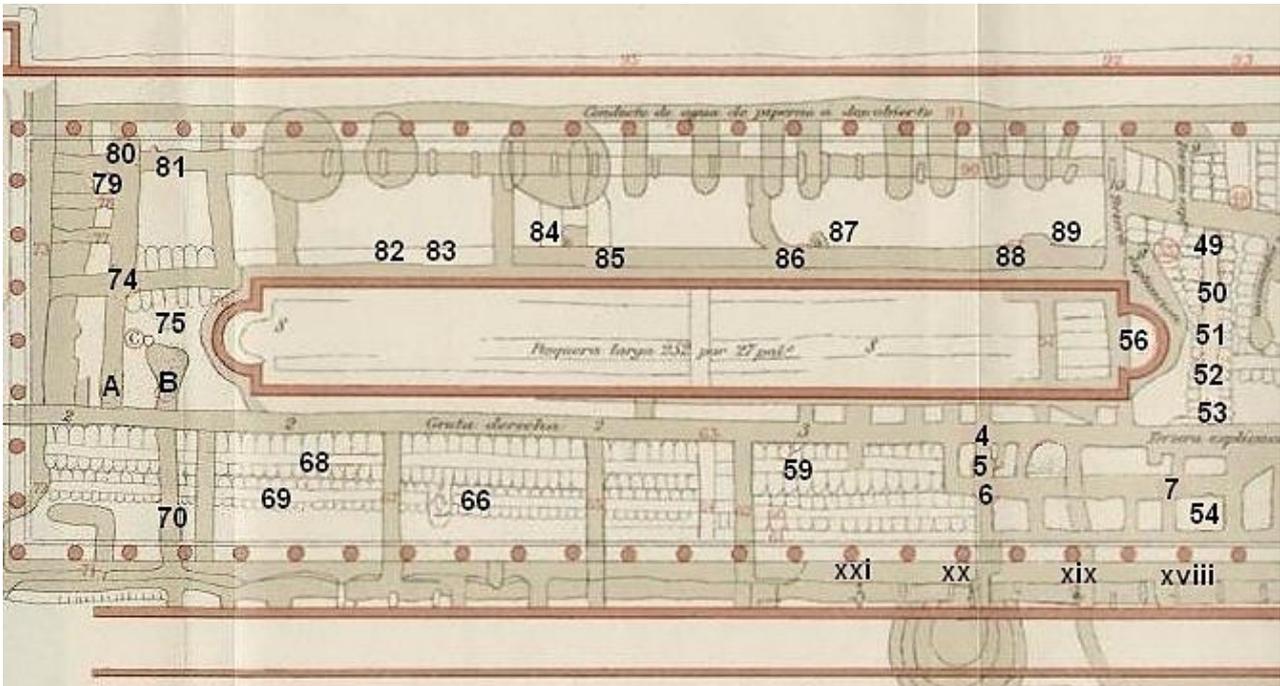

Πρόκειται για το παραθεριστικό μέγαρο του πεθερού του Ιούλιου Καίσαρα. Χρονολογείται γύρω στο 50 π.Χ. και θεωρείται από πολλούς η πολυτελέστερη έπαυλη της αρχαιότητας (εκτός από τα αυτοκρατορικά μέγαρα, όπως πχ η Βίλλα του Αδριανού). Αυτή η πολυτέλεια είναι υψηλότατης αισθητικής. Πάνω από εκατό γλυπτά διακοσμούσαν τον χώρο κι ορισμένα προέρχονταν από ελληνιστικά εργαστήρια. Αλλά, όπως φαίνεται και στο γενικό πλάνο (πάνω), η ομορφιά αυτού του κτίσματος οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο έχει αναπτυχθεί μέσα στο φυσικό περιβάλλον και κατά μήκος της ακτής. Δεξιά: η κατοικία (domus) αναπτύσσεται γύρω από ένα τετράγωνο περιστύλιο με μία μακρόστενη πισίνα στο κέντρο. Από εκεί, περνά κανείς στο δεύτερο περιστύλιο που μοιάζει να είναι το κέντρο της επαύλεως: έχει μήκος 100 μ και πλάτος 37, ενώ η πισίνα στο κέντρο έχει μήκος 66 μ και πλάτος 7. Μία υπερυψωμένη αλέα οδηγεί στο κυκλικό κίосκι-μπελβεντέρε (άκρο αριστερά). Το νερό έφτανε με υπόγειο αγωγό μέχρι το συγκρότημα.

Τυχαία αποκαλύφθηκε ένα μικρό μέρος του μεγάρου το 1750. **Το 1753**, οι ανασκαφείς έπεσαν πάνω στην βιβλιοθήκη που είχε δημιουργήσει ο Lucius Calpurnius Piso Caesoninus. Βρέθηκαν στη διάρκεια και των επόμενων ανασκαφών **1.826 κυλίνδρους, ολόκληρους ή τμήματά τους**, που είχαν «ψηθεί» από την υπερθέρμανση το 79 μ.Χ. Και ω! του θαύματος! Μερικοί από τους **παπύρους**, που φυλάσσονταν στους κυλίνδρους, είχαν υποστεί ζημιά αλλά με διάφορες μεθόδους έγινε δυνατό να διαβαστούν. Στην πλειονότητά τους κείμενα γραμμένα στα ελληνικά (φωτ). Είναι η μοναδική βιβλιοθήκη της αρχαιότητας που έχει βρεθεί στο σύνολό της, έστω και σε αυτή την κατάσταση.

Οι πάπυροι έχουν κατατεθεί στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Νάπολης κι έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης πολλών επιστημόνων διαφορετικών ειδικοτήτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν δείξει κατάξιωμένοι αμερικανικοί φορείς, όπως το Smithsonian Institute κ.ά. Εξάλλου, η περίφημη Βίλλα έχει γίνει εμμονή για πολλούς Αμερικανούς στην διάρκεια του 20ού αι. Παρόλα αυτά, ένα μέρος του συγκροτήματος δεν έχει ανασκαφεί μέχρι σήμερα.

Το μεγάλο περιστύλιο της Βίλλας των παπύρων (κάτοψη). Οι αριθμοί αντιστοιχούν σε αγάλματα. Και (κάτω) το αμερικανικό αντίγραφο του: το περιστύλιο στη Βίλλα του J. Paul Getty στο Malibu, που στεγάζει σήμερα τμήμα του Μουσείου Getty. Έγιναν εκτεταμένες επισκευές και η Βίλλα στο Μαλιμπού, με τις πλουσιότερες συλλογές αρχαιοτήτων, άνοιξε στις 28 Ιανουαρίου 2006.

Μία Δαναΐδα (στο κέντρο), από την Βίλλα των παπύρων, και δύο κυρίες του Ερκόλανο, 30 π.Χ.-60 μ.Χ. Τα δύο αγάλματα δεξιά κι αριστερά βρίσκονται στο Κρατικό Μουσείο της Δρέσδης.

<<< Ανάγλυφο με την Αθηνά, αντίγραφο τοποθετημένο στον χώρο των ιερών.

Κάτω: Μία από τις δημόσιες βρύσες

Casa del Colonnato Tuscanino / Οίκος «της τοσκανικής κιονοστοιχίας» και Βίλλα των πατύρων

Casa del Mobilio Carbonizzato / Οίκος «του καρβουνιασμένου επίπλου»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Για τον σεισμό του 62 μ.Χ.

Σε ένα ανάγλυφο που βρέθηκε στο σπίτι του Lucius Caecilius Lucundus στην Πομπηία απεικονίζεται με κινηματογραφική αμεσότητα η πόλη τη στιγμή του σεισμού. Αριστερά: καταρρέουν ο ναός του Διός και η Πύλη του Βεζούβιου.

Ο Σενέκας περιγράφει αναλυτικά τον σεισμό της 5ης Φεβρ. του 62 μ.Χ. στην Καμπανία στο βιβλίο του *Naturales quaestiones* και αφιερώνει ολόκληρο το 6ο κεφάλαιο. Το τιτλοφορεί «De Terrae Motu» (Περί σεισμών) διότι αναφέρεται και στο φυσικό φαινόμενο και στις επιπτώσεις του τόσο σε βάρος του υλικού πολιτισμού όσο και στην ψυχοσύνθεση των σεισμοπλήκτων. Καταθέτει όμως και τις σκέψεις του γύρω σε αυτό το φυσικό φαινόμενο, από το οποίο δεν έχει τρόπο να προστατευτεί η ανθρωπότητα. Να σημειωθεί ότι ορισμένοι γεωλόγοι, που έχουν ασχοληθεί με τον σεισμό του 62, πιστεύουν ότι τα 300 σιτοκάραβα που είχαν καταπλεύσει στο επίνειο της Ρώμης, την Όστια, κι έπεσαν σε φοβερή καταιγίδα ήταν στην πραγματικότητα θύματα του τσουνάμι που ακολούθησε εκείνον τον καταστροφικό σεισμό.

Αντιγράψαμε το κείμενο που βρήκαμε σε ψηφιακή μορφή και αγγλική μετάφραση του John Clarke από το <http://naturalesquaestiones.blogspot.com/2009/08/book-vi-tr-john-clarke.html>

WE have just had news, my esteemed Lucilius, [1] that **Pompeii**, the celebrated city in Campania, has been overwhelmed in an earthquake, which shook all the surrounding districts as well. The city, you know, lies on a beautiful bay, running far back from the open sea, and is surrounded by two converging shores, on the one side that of **Surrentum** and **Stabiae**, on the other that of Herculaneum. The disaster happened in winter, a period for which our forefathers used to claim immunity from such dangers. On the 5th of February, in the consulship [2] of Regulus and Virginius, this shock occurred, involving widespread destruction over the whole province of Campania; the district had never been without risk of such a calamity, but had been hitherto exempt from it, having escaped time after time from groundless alarm.

The extent of the disaster may be gathered from a few details. Part of the town of **Herculaneum** fell; the buildings left standing are very insecure. The colony of Nuceria had painful experience of the shock, but sustained no damage. Naples was just touched by what might have proved a great disaster to it ; many private houses suffered, but no public building was destroyed. The villas [3] built on the cliffs everywhere shook, but without damage being done. In addition, they say, a flock of six hundred sheep was destroyed, and statues were split open; some people were driven out of their minds, and wandered about in helpless idiocy. The plan of my present work demands a discussion of the causes of this, and the disaster itself fits in with our present inquiries (i.e. our discussion is opportune in view of the recent disaster). We must seek solace for the anxious and dispel overmastering fear. For what can anyone believe quite safe if the world itself is shaken, and its most solid parts totter to [4] their fall ? Where, indeed, can our fears have limit if the one thing immovably fixed, which upholds all other things in dependence on it, begins to rock, and the earth lose its chief characteristic, stability ?

What refuge can our weak bodies find? whither shall anxious ones flee when fear springs from the ground and is drawn up from earth's foundations? If roofs at any time begin to crack and premonitions of fall are given, there is general panic: all hurry pell-mell out of doors, they abandon their household treasures, and trust for safety to the public street.

[5] But if the earth itself stirs up destruction, what refuge or help can we look for? If this solid globe, which upholds and defends us, upon which our cities are built, which has been called by some the world's foundation, stagger and remove, whither are we to turn ? What comfort, not to say help, can you gain when fear has destroyed all way of escape? Where, I say, is there any protection you can trust? what is there that will stand as sure defence either of oneself or of others ? An enemy I can drive off from my city wall. The mere difficulties of approach to turrets set on the dizzy heights will stop the march even of great armies.

From storm the harbour shelters us ; our roofs are [6] able to withstand the whole force of clouds let loose, and the endless deluges of rain. Fire cannot pursue us if we run away from it. Against heavens threats in thunder refuges underground and caverns dug out in the depths of the earth are of avail the fire of heaven does not pierce the ground, but is beaten back by the tiniest portion of thesoil. In time of plague we may change our place of abode. No species of disaster is without some means of escape. Lightning has never consumed whole nations. A plague-laden sky has drained cities, but has never blotted them out.

But this calamity of earthquake extends beyond [7] all bounds, inevitable, insatiable, the destruction of a whole State. Nor is it only families or households or single cities that it swallows ; it overthrows whole nations and regions. At one time it hides them in their ruins, at another consigns them to the deep abyss ; it leaves not a wrack behind to witness that what no longer is, once was. The bare soil stretches over the site of the most famous cities,

and no trace is left of their former existence. Nor are there wanting those who dread most of all this kind of death, in which they go down alive into the pit, houses and all, and are carried off from the number of the living : as if every form of death did not lead to the one goal. Among g nature s righteous decrees this is the chief, that when we reach the end of life we are all on a level. It makes no difference, therefore, to me whether one stone wound me to death or I am crushed beneath a whole mountain ; whether the weight of one house come down on me, and I expire beneath the dust of its humble mound, or whether the whole world descend upon my head; whether I yield up this breath in the open light of day or in the vast abyss of the yawning earth ; whether I am borne down to those depths all alone or along with a great [9] throng of perishing nations. To me it can make no difference how great is the turmoil that accompanies my death; the thing is everywhere just the same.

Wherefore, let us raise high our courage against that disaster, which can neither be shunned nor yet foreseen. Let us cease to listen to the people that have bid adieu to Campania since the time of this disaster, and have removed to other districts, vowing they will never set foot in that quarter again! Who can guarantee them more 10 solid foundations in whatever soil they choose? Al the world is subject to the same fate. If it has not yet suffered from earthquake, it may; perchance this spot on which you stand in full security will be rent this night, or even this day before night. How can one tell whether is better the state of the places on which fortune has already spent her force or of those which are upheld meantime, but only for some disaster to come ? We do greatly err if we suppose any quarter of the world wholly exempt from this danger. All quarters are subject to the same law. Nature framed nothing to be immovable.

[11] Different things will fall at different times. Just as in large cities, now this house and now that leans over and has to be shored up, so in the world as a whole, now this part contains a flaw, now that. Tyre was

once notorious for a disaster of the kind. The province of Asia lost at a single stroke twelve of its cities. Last year calamity overtook Achaia and Macedonia, now the injury has fallen upon Campania, whatever be the nature of that force which thus assails us. Fate makes a circuit, paying a second visit to places she has long passed over.

On some places her attacks are more rare, more [12] frequent on some. Nothing is suffered to be quite exempt from injury. Not merely we men, whose life is frail and fleeting, but cities too, and the earth's coasts and shores, yea, the very sea falls under bondage to fate. And in face of this we promise ourselves permanence in the boons fortune bestows! we suppose there will be stability and endurance in happiness, whose fickleness is greatest of all things on earth ! While men promise themselves all things [13] in perpetuity, it never enters their thoughts that the very earth on which we stand is not permanent. The flaws of the ground are to be found everywhere; they are not peculiar to Campania or Tyre or Achaia. The earth coheres imperfectly, it suffers breach from many causes ; permanent as a whole, it is subject to collapse in its parts.

II

WHAT am I doing? I had promised to offer comfort in face of danger, and lo ! I threaten its terrors on all sides. I tell you that there can be no assured peace in what can suffer or cause destruction. But that very fact I regard as a solace, and, indeed, the most powerful of all. Fear is but folly when there is no escape from it. Philosophy delivers the wise from fear ; even the unlearned may derive great confidence from despair. You must, therefore, regard the words addressed to those amazed by sudden captivity amid fire and foe as addressed to the whole human race:

The one safety of the conquered is to hope for none.

Η επιγραφή στο υπέρθυρο του ναού της Ίσιδος στην Πομπηία αναφέρεται στον νέο κτήτορα, τον Numerius Popidus Celsinus. Αυτός κατέβαλε όλο το ποσό για την ανοικοδόμηση του μνημείου μετά τον σεισμό.

Δεξιά, Πομπηία: Στην τοιχοποιία φαίνεται η επιδιόρθωση που έγινε μετά τον σεισμό του 62. Όλο το πάνω μέρος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από τα πάμπολλα βιβλία που μπορεί να βρει κανείς, προτείνουμε δύο εντελώς διαφορετικού περιεχομένου:

Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, *Περί της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής*. 35ο Βιβλίο της *‘Φυσικής Ιστορίας’*, (Άγρα 1994). Πάρα πολύ καλή μετάφραση των Τάσου Ρούσου και Αλ. Λεβίδη και εξαιρετική επιμέλεια (πρόλογος, σημειώσεις, επιλογή εικόνων, βιβλιογραφία) του ζωγράφου Αλέκου Λεβίδη. Και μόνον οι σημειώσεις, εκατοντάδες μικρά δοκίμια και μονογραφίες, αποτελούν ένα βιβλίο από μόνες τους. Έργο αναφοράς, η μελέτη του Λεβίδη είναι ό,τι σημαντικότερο έχει γραφεί για την αρχαία ελληνική ζωγραφική. Με πάμπολλες αναφορές στην Πομπηία και τα περίξ.

Ο Γάιος Πλίνιος Σεκούνδος, ο επιλεγόμενος Πρεσβύτερος, γεννήθηκε το 23 ή 24 μ.Χ. στο Κόμο της Βόρειας Ιταλίας. Πέθανε το 79 (στις 24-25 Αυγούστου του 79;), πνιγμένος από τους δηλητηριώδεις ατμούς που προκλήθηκαν από την έκρηξη του Βεζούβιου.

Danila Comastri Montanari, Θάνατοι στην Πομπηία, οι έρευνες του Πόπλιου Αυρηλίου, μετάφραση Σταύρος Παπασταύρου (Άγρα 2004), αστυνομικό μυθιστόρημα. Στη Ρώμη του 1ου μ.Χ. αι. ο συγκλητικός Πόπλιος Αυρήλιος Στάτιος –ο διάσημος πλέον πρωταγωνιστής όλων των «λατινικών» αστυνομικών μυθιστορημάτων της Ντανίλα– τρέφει μία αχόρταγη περιέργεια για τα αινίγματα. Πεισμένος επικούρειος, αυτός ο αμετανόητος γόης θέτει πρόθυμα τη διαίσθησή του στην υπηρεσία των φίλων του, για να εμποδίσει εγκλήματα, εκδόσεις και συνωμοσίες. Μαζί με τον Κάστορα, έναν πανούργο και αυθάδη Έλληνα δούλο, και την εκκεντρική Πομπονία, περιφέρει τη λευκή του τήβεννο στην επικράτεια μίας όχι και τόσο ειρηνικής Pax Romana. Πομπηία, έτος 47 μ.Χ. (όταν δεν είχαν ακόμα ξυπνήσει τα στοιχεία της φύσης). Ένα απολαυστικό ανάγνωσμα που θα σας ξαναφέρει στην Πομπηία.

Τοιχογραφία από τις Στάβιες που απεικονίζει λιμάνι της Καμπανίας με έντονη εμπορική κίνηση. Διακρίνονται: ο φάρος στην είσοδο του λιμανιού (αριστερά) και οι δύο μόλοι με τις λιμενικές εγκαταστάσεις, οι κιονοστοιχίες κατά μήκος των κεντρικών δρόμων και διάφορα πλεούμενα (κωπήλατα και ιστιοφόρα). Πρώτες δεκαετίες 1ου μ.Χ. αιώνα. Νάπολη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

©ΠΑΝΟΡΜΑ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ – ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Μαριάννα Κορομηλά, Νοέμβριος 2019

©apan.gr